

Qrits`ə mez

DƏRSİNƏ KİTAB

3

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!

Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdır!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

HEYDƏR ƏLİYEV
AZƏRBƏYCAN XALQCI ÜMUMMİLLİ LİDER

ŞİXBABA MEHDİYEV
ŞAHİN ALLAHYAROV
RƏVANƏ ŞAHVƏLƏDOVA

Ümumtəhsil məktəbər **3(şib)-kəh'ə** sinfəc

QRITS'Ə MEZ

dərsinə kitab

© “Şərq-Qərb” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@eastwest.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ŞƏRQ-QƏRB

MÜNDƏRİCƏT

I BÖLMƏ

1. Ud, zını.....	8
2. Je kilfət	10
3. Silə bağban	14
4. Suftəkəh'ə pillə.....	18
5. Vicdan	22

II BÖLMƏ

1. H'aq'il nə fərasət.....	28
2. TS'ə hancəri yaranmış x'idu?	32
3. Qabdızı maşın	36
4. İnternet kəşf dəx'əcənım...	40
5. Çiyəc	44

III BÖLMƏ

1. Təsvir xarakterləh'ə inşa çiyəc	50
2. Bəy dərş.....	54
3. Hancəri uxac lazımı	60
4. Dialoqər	64
5. Lıf nə dız.....	68

IV bölmə

1. Təbiətə rəngib.....74
2. Yeşil dar78
3. Aytac gələt82
4. Bağban dələ86
5. Plastikci ts'ih'ibekir şı dix'is şerə?.....94

ibır qiyəc

uxəc

gof vərıc

çiyəc

I BÖLMƏ

Ud, zını

- 1 Ud, zını
- 2 Je kilfət
- 3 Silə bağban
- 4 Suftəkəh'ə pillə
- 5 Vicdan

1

UD, ZINI(Ü)

Zəs ves zə
ĥəqqinə uxus
ikəci.

Zəh'ar 8 sən
x'iyəh'ə.

Zə tır Şəmsi.
Zə soyad Qerəz.

3-kəh'ə sinifci
şagirdüzın. Zın
dərsim ġalə uxri.

Kilfətci 3-kəh'ə
övladü zın.

Zəs ikə kar
konstruktorbe q'on
müxtəlif fiqurbi dix'əci.

Zox dustri porəyib.
Əndəq'on sintə
mıxərə vərıc porə
ikəci zəs.

Zın nöğə, zərəfət
viyi səb rişü. Sətke
yasarvəl yəh'ə.
Dərsiməs sə silə ġalə
məşğul x'iyənə zın,
nəticər lap ġalə şerə.

Dustri! Vin xo ve ħəqqinə inşa çiyəy nə yıldışəris təqdim yərəy.

PLAN

1. Ugug təqdim vəric
2. Zın kilfətcə
3. Zə yaş
4. Je sinif
5. Zə dustri
6. Zə ħalə cəhətər
7. Zə pisə cəhətər

TƏLİMAT

1. Məlumatər k'ot'əy təqdim vərəy.
2. Ve fikir sadə cümlərq'on vət xoy.
3. Cümlər düzcə ifadə yərəy.
4. Ç'elib düzgün çit xoy.

İnşa çiyis q'əli:

1. Plan əsascə ve ħəqqinə çit xoy.
2. Məlumatər düz çit xoy.
3. ħalə nə pisə cəhətər çisincis obyektiv səbkəy.

◆ Ves ik x'iyənə, albom vərəqcə ve şikil qikəy.

◆ Ve xüsusiyyətər şikilə qarəh'ulim qeyd yərəy.

2

JE KILFƏT

Jox sə bu nə
mehribanə kilfət
yəh'ə.

Li səfər ves je
kilfətcəh'ar uxus
ikəci.

1. Şikil təsvir vərəy.

Ud zə bubəyi. Ənux 60 (şib qa) sən yaş yəh'o. Əd, kilfətcə vorındəvər budi. Zə bubəyir h'aq'illəh'ə məsləhətər vuts'ni. Rike gəgəyər darbi, qızılgül kul'arbi yizəyəh'ə.

Ud zə budəyü. Ənux 55 (q'oaqanəyits'nə fı) sən yaş yəh'o. Zə budəy porə h'əyarədü. Mehriban x'iyənə xo, tələbkarü. Zə budəy riyaziyyat məh'liməyü.

Ud, zə dəyü. Ənux 34 (qannə yits' nə yuq') sən yaş yəh'o. Zə dəy həkimü. Porə mehribanə nə xoşədü. Ənır, xəstəxanacə kar tuğri. Azaləh'əndəq'on qayğıcq'on rəftar yiri.

Ud zə bəyi. Ənux 36 (qannə yits' nə rıx') sən yaş yəh'o. Zə bəy sürüciyi. Əd, ug karcis məsuliyyətləh'ədi. Çis ki, insanbe təhlükəsizvəlcis q'əli məsuliyyət tuğri.

Ud zə şidi. Zə şiyır 8-kəh'ə sinifcə uxrəh'əci. Əd, idmanciq'on məşğul şeri. Zə şiyis texniki fənbi porə ikəci.

Ud zə bu şidirü. Əd, 9 (yiç')-kəh'ə sinifci şagirdü. Dərsim h'əyarə uxri. Zə şidris xo je dəy sağnə h'əşxəcis həkim x'iyic ikəci.

Ud zə mıləyi. Əd, fizika məh'limi. Əd Vətən müharibəcə x'ici, q'əhalıvəl vuk'əci.

Je kilfət porə ikəcizəs.
Kilfətcə vorındəs sə-
sındıb porə bikəcib.
Sə-sındıq'ön ħurmət nə
qayğıc q'ön rəftar yiri.

Je kilfətcə vorındər
nizam-intizamcis h'əməl
yiri. Geh'an qiyx'a karib
tuğri.

Harsındır
ugugah'an qiyx'a
kar tuğənə, kilfət
sətkemə məhkəm
nə sağlam şerə.

2. Əqrəba əts'ər yiyl ç'elib çitxoy.

3. Vuyəh'a ç'elibeq'ön cümlər çitxoy.

*Bubəy, əts'ər x'iyic, h'əknıc; max, budəy, uxəc, maraqləh'a; yin, jin,
zə dəy, məşğul x'iyic; dərsim, ciddəh'əd, zə bəy, nəzarət vərıc.*

4. Əziz dustri! Vin xo ve kilfətci q'əlime ħəqqinə məlumat ħazır vərəy
Məlumatər təqdimat şikilə ħazır vərəy.

- ◆ Təqdimat ħazırərəs q'əli nümunəckir (səh. 12)
istifadə vərəs şero vevər.
- ◆ Mövzuc q'ön inşə xo çiyis şerə vevər.

3

SİLƏ BAĞBAN

1. Mətn rolbe q'on uxəy.

Uxəcvər
h'urən

1. Mətnçi trinəs münasibət əts'ər vərəy. Ves əts'əy, mətnçu çis həlmən tır qiyəci?
2. Mətnçə şicah'ar gaf çecəno?

Ləman 7-kəh'ə, ən şid
Mərdan mə 9-kəh'ə sinifcə
uxrəh'əcu. Li yaycis
kilfətcir bağcən kuçəric
qərarən qubx'urdıb.
Bağcə suftə əndə
h'urikin qəbç'iyəh'əd ge
budəy Gülnaz x'idu:

- Salam, vi dəy!
- Salam, zə xıdılbı!
- Bəs bubəy
hatəyi?
- Ve bubəyır
baügcə darbes x'əd
vuts'nəh'əci.

Qabil bəy yay-q'ud
bağcə ilkənə, darbes
qulluq vəəy, gül-çiçək
kul'arbi yizrəni.

Bağcən kuəcər çəxanə Mərdan hər ikicəh'an dəxəcər quzi,
bubəy q'on sintə bağcə kar yirəni. Ərəcə Ləman xo əndək vəpi,
çiçəkəris x'əd vuts'ni.

Bağcə səb bu dar yəh'onü. Əcir, hər yancən ts'ili ts'əh'əyəh'əni.
Dar q'anik skamya əskəyəh'oni. Ghırə yayci yiğra qonşuyər
həli darci q'anikin got' şerə, çay qıqrə, t'əh'əmçə gof vəəy,
x'iyəh'əbeh'ar buxərənib. Hər səfər mə: "Li dar vizəyəh'əd var
yərey!" – lurəni.

Li gafri ix'əyəh'ə Mərdanır sə yiğ ge bubəyvən leər:

– Vi bəy, zəs xo dar vizəc ħarər.

Bubəyis xıdılcı fikir bəgən x'idu.

**Uxəcər
çəxanə**

Ve fərziyyər düz yiinim? Fərqləh'ə fikirbi x'icim?

Yik'ü vaqoac

"Silə bağban" mətn bədii mətni. Bədii mətnbe hadisərir gaf virü.
Həlmə əsərbe obrazar şeri.

Bədii mətnbe dialoqərkir xo istifadə şeri.

- *Salam, vi bəy!*
 - *Salam, vi dix!*
- } Uc, dialoqi

Qabil bubəy, Ləman, Gülnaz budəy nə Mərdan obrazəri.

2. Şikilə ves irqî dar tır lıpi nə əc həqqinə əts'əb gaf vərəy.

3. Qabil bubəy xüsusiyyətər çitxoy.

4. Ves əts'əy, Mərdanıs çis q'əli dar vizıs ik x'ıdu? Mətnçər hələ hissə ipkəy ve fikir izah vərəy.

5. Mətn vasitəçq'on halci fikir ts'urq'ərə virü?

6. Mətnçə halci cümləcir zəhmətcis ħurmət nə minətdarıvəlci hiss əts'ər yiri?

7. Plan əsascə maxil dali çitxoy.

Plan

1. Yemxıc fəsil h'əbç'ic
2. Mərdanıc bubəy q'on sintə meğa dar vizəc
3. Mərdanır meğa darıs qulluq vərıc
4. Mərdan nöğvəl

Şıkılə təsvirəkir xo istifadə yərəs şərə vevər.

4

SUFTƏKƏH'Ə PİLLƏ (ixtisarəq'on)

1. Mətn intonasiyac q'on uxəy.
2. Ves əts'əy, *suftəkəh'ə pillə* lurəmə şı nəzərcə irq'əri?

Voribevər qağa x'enbeh'an çağa rix suftəkəh'ə pilləcər çerü.
İnsan li pillar qarç'əcis mütləq sinci xəbə q'on məh'əccərcər irq'uri.
Kedəki, qədəqləy vəynə uc, vacib şərti. Kuvrəkə q'ədəmər ts'ih'rəmə
mütləq halsə xəb iqrıc ehtiyac şeri. Li xəb ye məh'limərib. Məh'limci xəb
idəqi qəç'ic mümkün dəd.

Sənib çeh'acvən pillar ts'irə ilkəni.

İkə dust! Uğurləh'ə pillar qarç'əcvən gələ h'əməlbi itqi vəs. Çiski sə yiğ
əber və xəb irq'ucənə.

Gülarə Munis

Şikil təsvir vərəy. Əcux mətni
məzmunə q'on əlaqə yəh'əm?

3.

**Uxəcvər
h'urən**

Mətnçi trınəs münasibət əts'ərərəy.

**Uxəcər
çəxanə**

Mətnçi trınə q'on razıyımvin? Çis q'əli?
Mətnçi tır dəgiş yərəs ik x'iyənə ves, əcu
halci tır qisnəvin?

4. Ves əts'əy, "Suftəkəh'ə pillə" lurəmə şi nəzərcə irqurivin?

5. Mətnçə məh'lim hancəri təqdim şeri?

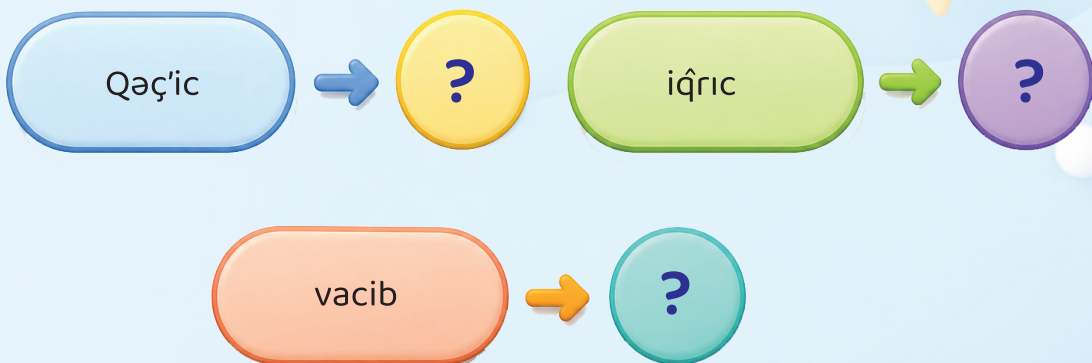
6. Məh'limci xəb idəqi qağcən qəç'ic mümkün dəd fikir nümunərq'on izah
vərəy.

7. Mətnçi əsasçə halcic gələt'i?

- A) Suftəkəh'ə pillə lurəmə məktəb nəzərcə irquri.
- B) Suftəkəh'ə pillə lurəmə kilfət nəzərcə irquri.
- C) Məh'lim insan hər yiyi ən müqəddəs varlığı.
- D) Uğur gələ h'əməlbe nəticəyi.

8. Mətnçə əsas fikir müəyyən vərəy. Hələ fikirəs əlavər vərəy.

9. Ç'elibe əks mənə çitxoy.

10. Ubekir halcic mähəcərə şikili?

1

2

11. İbir qiyäh'ə nə uxəyäh'ə mätncə şicah'ar gaf çerü? Mätncər halci nəticəcis qubx'urdubvin?

12. Ve mäh'limci həqqinə buxəy. Əd hancəri təqdim yərəs ik şerə vəs?

13. Ğalə h'əməlber və xəb irqücənə fikir müzakirə vərəy. Nəticə qəvhəy.

14. Vuyäh'ə nə vəkəyäh'ə ç'elib cümləcə vət xoy.

mäh'lim, suftəkəh'ə mäh'lim, ik x'iyic, tərbiyə vərıc, h'əyarə nitq, buxəc, şəgirdər, sinif

15. Şikil təsvir yərəy. Şikilə məzmunə q'on mətni məzmun müqayisə vərəy.

16. Ve sinif məh'limci h'əqqinə təsvirləh'ə inşa çitxoy.

Təsvirləh'ə inşa çiyis q'əli:

- ✓ H'urən ən h'arə xüsusiyyətər, dəx'ənə qarə görkəm təsvir yerəs ik x'iyc müəyyən vərəy.

h'arə h'aləm təsvir vərəs q'əli:

- ✓ Ve məh'lim h'əqqinə məlumat vətəxoy; (1-2 cümlə);
- ✓ Çəxanə ən h'arə xüsusiyyətər (mehriban, səmimi, tələbkar nə i.) h'əqqinə buxəy (2-3 cümlə);
- ✓ Nəticə.

Qarə görkəm təsvir vərəs q'əli:

- ✓ Ve məh'lim h'əqqinə ümumi məlumat vətəxoy; (1-2 cümlə);
- ✓ Qarə görkəm (qağəd, ləh'h'ulim, h'uk'əc nə i.) təsvir vərəy; (2-3 cümlə);
- ✓ Nəticə.

Ves əts'əy, həqqə
şəgird hancirəh'əd
şəri?

Həqqə şəgird həqq
uxod, dərsim gələy
uxud, bundəs hürmət
yiidi.

1. Vevər halci fikirbi əlavə yərəs şerə? Ves əts'əy, həqqə şəgird hancirəh'əd şəh'a?

2. Mətn intonasiyac q'on uxəy.

Nina Karnauxova ikicəh'an məktəbcən ipis q'əli k'ulcər q'əp'ç'idu. Əmmə ənır, riyaziyyat dərs h'azır vədobni. Hələyis kərə mə məktəbcən dipic qərarən qux'urdu.

Həmmə qe kərçi yığini. Ninavər yığ yəh'əcəh'an kitabərq'on h'əyx'ırəs şədədni. İc dipq'i vəynə Nina cidırcə qiyx'ü ruka cgəcən h'əp'ç'idu.

İkic uvnəc uh'ulb h'əyi k'ep' nə kitabər çəntə kul'arə q'ənik kiyəy nə h'əyarə səb ts'ılts'əng iğros q'əli əc çixe yuq'undu. Sdəmə h'urikin mehribanə, ugugah'an güvənləh'ə, h'ulimeq'on ənxun kölsələh'ə sar silə gədə qarfid.

Ən xəbə əlifba kitab h'əcini. Ərəcə dəftər h'əyi li kitab gədər k'uvucə ugugah'an ç'iqə yeəyəh'əni. Ninar ənq'on zərəfət vərıc qərar vudu:

Və silə mix'inçəh'əd! Vun dərsinər h'arfiyəh'ə?! Hiləməcər valideynbes nə məktəbcis əldəx h'uşxərivun?

Silə gədər təəccübcicq'on lıpic:

– Və! Zın məktəbcən çərəh'əcini. Sdəmə zə h'urikin səb bu xor qəp'ç'ıdu. Zın kiç'x'inər h'ax'arəmə rix gulədu.

Nina q'urdu. Silə gədə xəb iqinə rukah'ar qəq'ird. Əmmə Ninavər ic uh'ulb nə kitabər kul'arək kiyib qəynəs dəx'ə.

Ves əts'əy, çis q'əli kitabər
qəynəs dəx'ə?

Kolların yanından keçən it buradakı səhər yeməyini yedi. Ancaq kitablara toxunmadı.

Nina kitablarının ardınca qayıtdı. O, kolların yanında oturub ağlamağa başladı. Quşlar cəh-cəh vurub nəğmə oxuyurdu. Gözəl bir gün idi. Lakin onun qəlbində bir ağırlıq vardı. Vicdanı onu incidirdi.

Arkadi Qaydar

3. Şikilbi mətnci halci hissəcis aid x'iyc müəyyən vərəy.

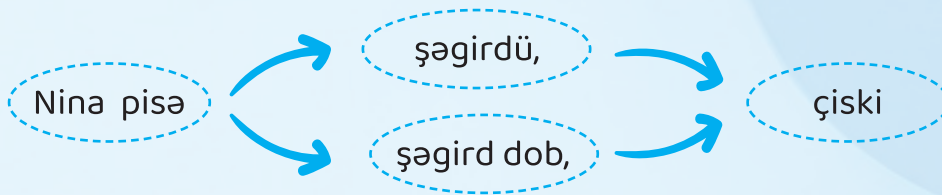

4. Li xüsusiyyətətkir halcib Ninas aid yərəs şerə?

5. Ves əts'əy, silə gədə k'iç'əd hesab yərəs şerəm?

6. Nina vişəc səbəb şı yiini? Ves əts'əy, əd pisə şəgird hesab vərəs şerom?

7. Ves əts'əy, silə gədə k'iç'əd hesab yərəs şerəm?

8. İbr qiyəh'ə mətnçi əsasçə sualbes cavab vətəxoy.

8.1. Mətnçə halci sualəs cavab ipkis şerə?

- A) Dustrar şicis q'əli ç'el səd yəəyəh'əni?
- B) Yəycis dustrar halci karib yirini?
- C) Şəhidər kilfətəris hancəri kumək virüni?
- D) Dustrar ç'uk'nux'ıvəl voqus q'əli şı yirini?

8.2. Mətnçi əsasçə halcic düz dəd?

- A) Şəhidər kilfətcis qayğı vorində borcū.
- B) Ahılə, azaləh'ə insanbi nə ərxə darınbər ziyarət bəric vorində borcū.
- C) Dustrı xeyirxahə karib yərəs sövq birib.
- D) Fəsilbeq'on sıntə insanber yii karib xo dəgiş şeri.

8.3. Cümlə taməm vərəy.

Dustri hələyis kərə porə bikəcib, əncibər

8.4. Şəhidər çis q'əli yik'ah'ar səbxənərəs şedarıb?

8.5. Mətnçi əsas fikir şiyi?

8.6. Halcic sağləmivəl ç'il izahi?

- A) tənçi üzvyər voriber normal fəaliyyət tuğri
- B) insancir müalicə qoynic
- C) məhkəm, gümrəh

9. Şikilbe əsasca "Həqqə şagird həlməd şerə" mövzuca mətn hazır vərəy.

Mətn hazır vərəs q'əli planəkir istifadə vərəy.

Plan

- ★ Dustri
- ★ Pılırdı çəntə
- ★ Ləyaqət vəl
- ★ Xnıb q'əli təşəkkür

Ve yazıca buyurmuşərəy, zəhmət x'iyənə, təşəkkür yirizin ç'elibekir istifadə vərəy.

Bölməci yekun qet'icvin. Li bölməckir halci gələ xüsusiyyətər hər x'idıbvın?

II BÖLMƏ

Kəşfi nə ixtirar

- 1 H'aq'ıl nə fərasət
- 2 TS'ə hancəri yaranmış x'idu?
- 3 Qabdızı maşın
- 4 İnternet kəşf dəx'əcənım
- 5 Çiyəc

H'AQ'IL NƏ FƏRASƏT

1

Uxəcvər h'urən

- ◆ Mətnə şicəh'ar buxəcənəb çinə h'əyan vərəy.
- ◆ Ucis q'əli suftə *h'aq'il nə fərasət* ç'elibe mənə izah vərəy.

1. Mətn rolbe q'on uxoy. Ç'elib nə cümlar düzcə tələffüz vərıcis diqqət vətəxoy.

Sə yiğ quldurber Rəşid nə Mahir trinə q'voar şid h'aparə birib. Əndə h'ulim yut'i səd qədər rix çerib. Çəxanə əncibər sinci k'ulcə yesir boq'rib. K'ulcux silə pəncərə yəh'əni, əcər təkə zov için seyr vərəs şerni.

Şiyimbəs hatə x'iyic əts'ədidi. Rəşid porə h'əknəs kərə h'ul axurəs çerü. Mahir mə ayıq ilkəni.

Sinci guvunə axurəkir xəbar x'iyəh'ə Rəşidir Mahirvər xəbar qoni:

Zin əxiyəh'əy şi x'ici? Zin əxiyəh'əy müddətə sə zat' itqəy idəx'əmvəs?

Və! – lıpi Mahirir cavab vudu. Təkə pəncərəcü səb quş quq'iyəh'onü.

Rəşid həyəcanəq'on ts'iyəckir Mahirxun qiyx'ırd:
Hancirəh'ə quşünü?

Əts'ədiddəs, adi səb quşünü. Tam ipqədobzəs, sadəcə, dimdik ipqədzəs.

Dimdik hancirə h'ədünü?

Zəs şi əts'ər, diqqət vudobzın.

Porə nəhəq! Əgər hələ quşil dimdikcixun diqqətə kösulcənim vun, hil yes hatə yəh'əbyinçinə əts'ər şerəni.

Dimdik səb silə zatü. Əcxun kösinə hatə yeh'əbyinçinə

hancəri müəyyən vərəs şerə yəvər ki?

Rəşidir lıpic:

– Əgən quşil dimdik h'axtədüsə, ucir yin xəzricə bataqlux
cgəçə x'iyic vuk'ri. Çiski h'axtə dimdikləh'ə quşri x'ic q'ənik
kiyi çiçrim nə silə qubri uh'lə yaşamiş şeri.

Əgən quşil dimdik godə, incə nə gurgum
x'iyənə, ucir əbi dar qabuxcə kiyi h'ərəgoyər
h'uli yaşamiş x'iyic vuk'ri. Hələcə, yin cənubcə yəh'ə ruka
cgəçən h'aparə bəcib.

Əgən dimdik əkirəd nə çarpaz ç'üt'ləh'ədü
çinə, ucir əbi şam qozar uh'ub x'iyic nə yinmə
qərbəcə yəh'ə şam ruka cgəçə x'iyic vuk'ri.

Əgən dimdik godəh'əd, k'obəd nə
gucləh'ədü çinə əber dimdikci q'on tumra nə
k'ok'uts'ər sərt qabuxər xol yiri. Ucir mə yin
şimal-qərb cgəçə x'iyic vuk'ri.

Yin hatə x'iyic əts'ərərıc xilas rixe suftəkəh'ə q'ədəm
x'iyis şerə.

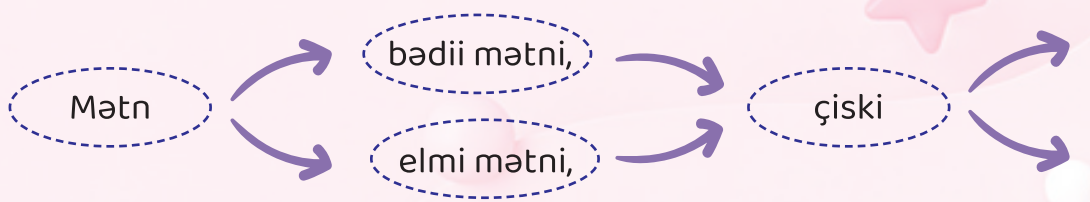
“Təbəssüm” jurnal, aprel-may 2022

Uxəcər çəxanə

Ve fikirbe sə dəğişigivəl x'icim?

2. Həli fikirbekir səb qəphünə ve fikr sübut vərəy.

3. Mətnçi tır dəğiş vəcənimvin, əc hancirəh'əc qisnənivin?

4. Mətnçi əsasçə lıps şerə:

- A) Rəşidir porə mütaliə yiri.
- B) Mahir diqqət darıdı.
- C) Rəşidis quş ipqəcənım ni, halci cgəçə x'iyic əts'ər şecənəni.
- D) Mahirir porə mütaliə yiri.

5. Mətnə əsasən *Mahir silə məlumatlən'ədi* fikir ya təsdiq, ya mə inkar vərəy.

6. Həli sualbes mətnə əsasən cavab ipkəy.

- A) Mahir çis q'əli agah ilkəni?
- B) Mahir çis q'əli quşilis diqqət vuts'undüb?
- C) Mahir Rəşidkir şî h'ar şeri?

7. Ubekir sincic h'əqqinə mətnə əvvəlicə gaf çerü:

- A) Rəşid əxrickir
- B) Rəşid quşra h'əqqinə fikir lıpickir
- C) Kitab uxoc faydackir
- D) Rəşid nə Mahir quldurber h'aparə bərickir

8. Təsəvvür vərəy ki, Mahir nə Rəşid xilas şərib.

Ves ets'əy, endəvər
hancəri nə halci riq'on
xilas x'iyis serə?

Əgən xilas x'iyənəb,
k'ulcən rix hancəri
ipkis sero?

9. Rəşid nə Mahir xüsusiyyətər müqayisə vərəy.

10. Mətnə vasitəç'on halci fikir ts'uq'ərə virü?

11. *Mətn* nə *mətni* ç'elibe mənə izah vərəy.

12. Həli ç'elibe əks mənaləh'əc ipkəy.

agah

Godə

əkır

Gucləh'əd

13. Mətnə h'əyi halci informasiyarır cə müəyyən vərəs kumək viro?

Porəsənibe x'na bitki x'iyi, gövdə 30-70 sm qağx'ınəyü.
Çiçəkər salxıməh'an qəx'ırci. Porəçiçəkləh'əci. (Yabanı səhləb)
May-iyun vuzra çiçək açux yiri.
Bu Qafqaz dağra Quba ərazicə (Qrits'a kum: – Qəys,
X'icerbi), Lənkəraci dağ ərazicə nadir halca rast şeri. Kərə
nə vorcə dağ qurşaqərə, ruk nə ruka qırxime, quzey cəhərə
qarç'əri.

Gul x'iyic təhlükə yəh'o.

Yik'ü vaqoac

Nitqcə məqsəd nə intonasıyacıs q'əli müxtəlif cümlar yəh'ə.
Nəqli cümlar ubes nümunə x'iyis şerə.

Nəqli cümlarə hatəsə sinci hadisə, anlayış, zaman nə məkan
həqqinə informasiya vuts'ni.

Məsələn: "Zın parkilə h'əyx'ərəh'əci.

İnsanber ts'ə ipkədu.

TS'ır əhəmiyyət porəyi.

Qərayaz fəsili.

Q'əcis yiz h'əşxəri.

14. Mətnəcər sətke nəqli cümlar qəçhurəy.

15. Nöqtar cgəçə mətnəcər uyğun quşxə ç'elib çitxoy.

- ◆ Şiyimbi _____ yübt'iyəh'ə sinci k'ulcən əbh'əcib.
- ◆ _____ h'əkiyəh'əs kərə h'ul axurəs iptu.
- ◆ Əkırə nə çarpaz cütləh'ə dımdik qiyi quşrar _____ qida uh'li.
- ◆ Quşras diqqət duts'und _____ yiini.

16. Mətneci əsasçə cədvəl h'ats'ərəy.

Tır əts'ər yii ç'elib (5 ç'el)	H'əlamət əts'ər yii ç'elib (5 ç'el)	Hərəkət əts'ər yii ç'elib (5 ç'el)

17. Əts'ər x'iyicir hər zat' dəgiş yiri fikrinəs 4-5 cümləc q'on münasibət
əts'ər vərəy.

TS'Ə HANCƏRİ YARANMIŞ X'İDU?

2

İldırım sinci cgəçən h'oq'i, darah'ar qurq'i nə əd ugorə vədu. Hələcə ugəc x'iyı. Cirəh'ə sinci x'ində, insanber sə'əyəh'ə x'na markib sintən got' yirəmə, ğırə giləvarəkir lənbəcir ts'ə qoyundu –mo ugəc qıftı.

Sintəmə, kulak qipiyəh'əcis ruka sə'ə darbi sə sincicu qıthəy – yalov h'əməl h'ax'urdu. Sinci cirəh'ə x'ində mə ləsəng daharəh'ar qurq'i – yalovci ts'ilk'əmər saftıckir ugəc qıftı.

İnsanbes ts'ə vətə'sər x'iyicvər çəxanə, vudopsırəy vəynə əcxun

möq'övcər kepsi nə əd vupsırəs yedəpturu. Tonqal vursərəmə mə, ruka yəh'ə darbe sağnə yəac: səvəyəh'ə kutkəcər k'əts' qəh'əy, əc yiq'icə sə'ə çubux qarəh'lim qirkurə, sə-sincicu qırhırə yalov qoynic ipkəc. Çəxanebə insanber dar gubələk səvərə vəəy nə vətəy pıst dix'əy, çəxməq daharbe ts'ilk'əmci qon pıstılır yalov qoynic h'ar x'idıb. K'nar h'əyarə ugi vəynə əbi virağcık keh'əy nə sə'ərə yəac. Ətrafcən işıq qıftı vəynə ləmpəcə çem nə q'əcir ugorə vədu. Kükürdcı q'on kükürdləh'ə kibrit dix'əc h'ar x'idıb. Fosfor ipkəy nə əcq'on kibrit dix'əc. K'nəc cgəçə ocax ugus q'əli q'umər daharə k'əşin qəh'əc. Şüşəc vasitəcq'on virağcıkir yalov qoynəs q'əli xüsusi linzar dix'əc. Elektrik cərəyanı qəyinə əcq'on ugoc, ğhırəric nə hər tərəcən elektrik işıq qəh'əc h'ar x'idıb.

Mohil hər x'ində yalov qoynəs q'əli vorındox ugərərəs sə zat' yəh'ə: halır kibritcikir, halır mə şüşə linzackir yalov qonü.

Lev Tolstoy

1. Sualbe əsasçə müzakirə tuğoy.

Dustri, mətnçə
kəşfrəh'ar buxərib?
Hancəri əts'əcives,
kəşf şiyi?

Kəşf

2. Ves əts'əy, və dustcir ug fikir hancəri kutəh vicəno?

3. Şikilbi mətnçi halci cümləris uyğuni?

4. Mətnçi tənəs münasibət əts'ərərəy. Ves əts'əy, çis q'əli müəlli-fır mətnçi tır “İnsanbe kəşfim” dəəy, “TS'ə hancəri yaranmış x'idu?” qiyəci? Vin hancirəh'ə tır qisnəni?

5. Mətnçə şicəh'ar buxərib?

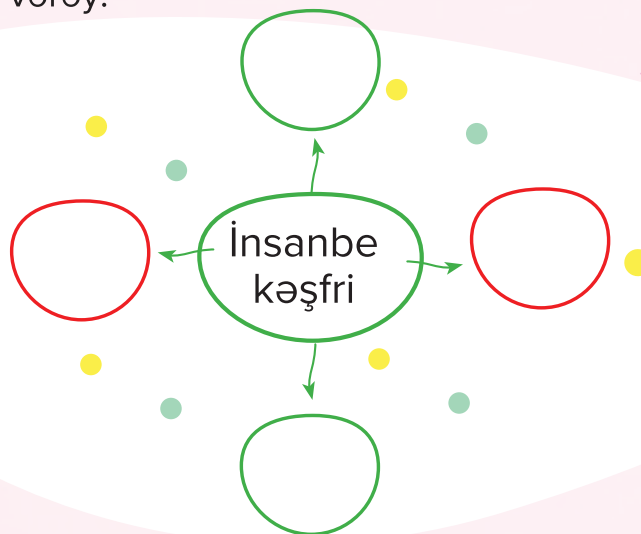
1. İldırım gucli x'iyicəh'ar
2. TS'ə h'əməl h'ax'rucəh'ar
3. Fosfor ipkəcəh'ar
4. Virağ gucli x'iyicəh'ar
5. Elektrik cərəyan əhəmiyyətçəh'ar
6. TS'ır əhəmiyyətçəh'ar

6. Mətn bədii x'iyic sübut vərəy.

7. Mətnçi əsascə cümlar tamam vərəy.

- ◆ Əgən ildırım qidəpcənim, _____ .
- ◆ Əgən darbi sə-sincicu qidəhəcənim, _____ .
- ◆ Əgən elektrik cərəyan dəx'əcənim, _____ .

8. Sxem tamam vərəy.

9. Mətnçi fikərbekir halcid gələt'i?

- A) Mətn vasitəcq'on insancı guc nə qabiliyyət diqqətcən tsuqərə yiri.
- B) Hər kəşfcux ic rol yəh'o.
- C) Sinci kəşfilır ləacis rix əçux virü.
- D) Suftəkəh'ə kəşf elektrik cərəyani.

10. Mətnçi vasitəcq'on halci fikir tsuqərə virü?

11. İbır qiyəh'ə mətnçi əsasçə sualbes cavab vətəxoy.

11.1. Prometeyir insanbes şı məsləhət vuk'ocu?

11.2. TS'ə voqac çıs q'əli vacib hesab yəci?

11.3. Mətnçis q'əli ts'ə insanbes halır vucu?

- a) Gir ipkəcu.
- b) Prometeyır vucu.
- c) Oqanbe ipkəcu.
- d) TS'ə əndəs hazırəd vucu.

11.4. Vin uxoyəh'ə nə ibır qiyəh'ə mətnbe əsasçə cədvəl h'ats'ərəy.

	Uxəyəh'ə mətnçə	İbır qiyəh'ə mətnçə
Qəx'iyəh'ə cəhətər		
Fərqləh'ə cəhətər		

Yik'ü vaqoac

Li cümlər vasitəcq'on yin hatəsə sinci hadisə, anlayış, əhvalat həqqinə məlumat xəbar qonı. Çiyəcə həlmə cümlər axricə sual işarə qisniyin.

Məsələn: *Vun kitab uxəcim? Ve bubəy hatə yaşamiş şeri? Və şidrir halci sinfəcə uxrü?*

12. Nöqtər cğəçə uyğun ç'elib çitxoy.

xətkeş, kəşfri nə ixtirar, dahar, Çin

Şotlandiyacər riyaziyyat alim Napier ... icad yəəc. Suftəkəh'ə həcətər ... dix'əyəh'əni. ... əhəmiyyətliyəh'ə dəğişivəlcis səbəb x'iyic. Kah'at' sufta ... istehsal x'ici.

13. Vuyəh'ə ç'elibekir istifadə vəəynə cümlər çitxoy.

Zin, maraqləh'ə məlumat, kəşf, uxoc;

Amerika, Xristofor Kolumb, kəşf vərıc;

Kəşfri, insan, zəhmət, nəticə; TS'ə, kəşf, əhəmiyyətliyəh'əc.

14. "TS'ə hancəri yaranmış x'idu?" sualəs 3-4 cümləc q'on cavab çitxoy.

QABDZIZI MAŞIN

3

1. K'ulcə halci məişət cihazəkir istifadə şəri?

2. Şikilbe yighiyəh'ə cihazər tırb lıpi nə əbekir halci məqsədcıq'on istifadə x'iyic lıpəy.

3. Mətn intonasiası q'on uxəy.

Koçranər ic k'ulcə dəxəy-dəxəy mehmenivəl vutsinni. Əd, varläh'ə xınb q'ılınü. Ən icir mə heç vəxt qabri dızındidni. Əcis q'əli xüsusi xidmətkarbi yeh'ənib. Koçranəs ic qabri porə ikəcini. Ənis q'əli dəgərläh'ə li qabrəkir dızıncis xol şerni. Koçranər ucis çarə ipkıs q'əli xüsusi aparat dix'əc lazım x'iyic h'əyanər yeç'ic. Halci alimvən lıpıcsə, heç halvər ənis ikə ixtira vərəs dəx'ə.

Hələcə ənır uc icir dix'əc. Ənır, " Əgən heç halır səd qabdızı maşın icad yididsə, hələcə əc zın yicənə!" – h'əyancər lıpıç. H'urən qab-qacaqər vəsınc. Çəxanə əbes q'əli ərar düzəc. Hər sə ərə qabrası, suk'rarıs, fincanbes uyğun şikilə h'azırəc. Ərar misci qəzənçəc yiqiçə təkərbe h'ədü əskəc. Ghırə sabunläh'ə x'əd qəzənçəc dibcər vorcən fısqırmiş x'iyi, qab-qacaqci h'ədəh'an kın x'iyi nə təkərbi qirkuri.

Dustrəs uc porə bəgən x'iyic. Koçranər əndəs xo qabdızı maşın h'azırəc. Möq'övəndər li ixtiracu "Koçranə qab-qacaq dızı maşın" tır qiyəc. Li tır silə müddətəcə hər x'ində buxədıb. Koçranər restoranbeh'ar, otelbeh'ar qabdızı maşın düzərəs q'əli səd qədər təklif qəyinc. Ənır, h'azırəyäh'ə maşınə patent qəyi nə ic kar sədke mə buc yəəc. 1893-kəh'ə sına Çikaqocə Dünya sərgicə ic ixtira vuk'əy nə mükafat qəyinc. Çixanə Koçranər ic şirkət açuxodu.

4. Əgən mətnə vin tır qiyəcənım, halci tır sədkemə uyğun hesab yirənivin?

- A) H'əq'ıl
- B) Bəcəruğvəl
- C) Fərasətvəl
- D) Q'əh'alıvəl

5. Həli sualbəkir sincicis mətnə cavab ipkis şerə:

- A) Koçranəç şirkətci tır şiyini?
- B) Koçranər halci mükafat qəyincini?
- C) Qabdzızı maşın halır ixtira yə'əcini?
- D) Koçranox həşkərə yaş yəh'onü?

6. Mətni əsasə lıpis şerə:

- 1. Porə uxəcir insan savadläh'əd yiri.
- 2. İnsancir ug h'aq'il bəcəruğvəlcən qirkurəmə uğur qəzənc yiri.
- 3. İnsanox dustri porə şəh'a.
- 4. İnsanci h'aq'il hər zat'cis qadiri.

7. Koçranəs çis q'əli qabdzızı maşın ixtira vərəs ikəcini?

8. Cümlər ta'am vər.

H'aq'il nə bəcəriqvəl şerəmə _____.

9. Mətnis əsasə səbəb-nəticə əlaqə vuk'oy.

Səbəb	Nəticə
Koçranəs ikə qabrəkir xolşerni.	
	Koçranər restoranbevər səd qədər təklif qəyinc.
.....	

10. Mətni plan hazır vərəy.

Mətni plan hazır vərəs q'əli:

- 1. Hər sə abzas diqqətciq'on uxəy.
- 2. Uxəyəh'əb vəkə ç'elib yə mə cümlə sağnə təqdim vərəy.

Nümunə:

- 1. Qədimcə texniki vasitər dəx'əc
- 2. İnsanbe sə-sındı q'on zəif əlaqə x'iyic

11. *Mehmenivəl* ç'il mənə müəyyən vərəy.

12. "Məişətci chazər" mövzucə dialog tərtib vərəy.

Plan

- ◆ Məişət cihazər q'on 2 sual
- ◆ Məişət cihazər növrə q'on 1 sual
- ◆ Məişət cihazər istifadəc q'on 1 sual
- ◆ Məişət cihazər əhəmiyyətci q'on 1 sual

13. Həli ç'elibe mənə lıpi nə harsıncic q'on sə cümlə çitxoy.

İxtira, kəşf, icad

14. Cümlə ta'am vərəy.

Əgən zın ixtra yiid x'icənim, ...

15. Ç'elibe qəvh'əyäh'ə hərf əlavə vərəy.

*kəş..., qab...ızı, ciha..., h'a...ıl, fərasə...vəl, bə...ən, məişə... , ..q..
əç', ..h'..əç' ..v..əç', ..y..eç', ..k..eç'*

16. "Məişət cihazər" mövzucə silə təqdimat (divar qəzet xo şerə) hazır vərəy.

İstiqamət:

- ◆ Təqdimat 3 slaydcikir ibarət vişi;
- ◆ Təqdimatcə cümlar sadə nə yığcam vişi;
- ◆ Şıkilləh'əc vişi.

INTERNET KƏŞF DƏX'ƏCƏNİM...

4

1. Mətn düzgün tələffüzciq'on uxəy.

İnternet dünya miqyasca milyonbeq'on kompüter, server nə cihaz sə-sincicu yut'iyəh'a, mərkəzcər idarəvəric dobi qlobal, ən bu kompüter şəbəkəyi. Li şəbəkəcir dünyac ikə nöqtəcər ləa nöqtəcən saniyar ərzinə məlumat ts'urq'uc təmin yiri.

Qe internet ye həyatci cirə dəşxə sə hissəyi. Ye dərsim hazırəric, dustrəq'on buxəc, videorxun kösluc nə xəbərci uxəcis q'əli internetcikir istifadə yiriyin. Təsəvvür yəderəy ki, internet heç kəşf x'idəd. Hələcə ye həyat hancəri şerəni?

H'urənəbe ünsiyyət fərqli şerini. Mohil sinci mesajciq'on saniyar yiqiçə irə yaşamış şəh'a insanciq'on uxus şeri yəvər. İnternet dəx'əcənəm, insanber porəsi məktub çisinnü. Məktub mə yığrəq'on, bəzəs həftərq'on rix şerənü. Video-zəngib, sosial şəbəkər nə onlayn mıxərar şedədni. Bəlkə xo, insanbi sə-sındı q'on porəsi icin-icincə birqirənib.

Təhsil sahəcə xo bu fərq şerəni. Mohil şagirdərır internet vasitəcq'on məlumat irkiri, onlayn dərsim qəyi nə müxtəlif tədris videorxun kölsəlib. İnternet dəx'əcənəm, vori məlumatər təkə kitabərər nə məh'limərvər hər x'iyis mümkün şerəni. Kitabxanər sədkemə əhəmiyyətliyə cğəçən qiyx'ərəni. Məlumat ipkəc sədkemə porə vəxt tuğrəni, bəlkə xo, h'əyəlbər motki porə kitab uxrəni.

Elm nə texnologiyacir sədkemə yavaş inkişaf yirəni. Alimərvər sə-sındı q'on dəxəy əlaqə voqac şedədni.

Qe yin istifadə viyi Ümumdünya Şəbəkəc ideya təklif vuyəh'a alimərkir sar x'iyəh'a Tim Berners-Lee internetci yayılmış x'iyicə bu rol vəcu. Əgən həlmə sə kəşf dəx'əcənəm, məlumatci mübadilə porə çətin şerəni.

Qaynıç-vuyıç nə bank əməliyyatə xə fərqləh'ə şıkılə tuğrəni. Onlayn sifariş vuyıç mümkün şədədnı. İnsanber hər kar yərəs q'əli mütləq k'ulcər qəbç'ic lazım şerəni.

Lakin internet dəx'əcic bəzi müsbət tərfim xə x'iyi şerəni. İnsanber telefonəs motki silə vəxt sərf vəəy, kilfətci q'on motki porə gaf vəəy, qarə havacə motki porə mısxərə virənü. Bəlkə xə, ye diqqət motki silə ç'uk'orənü.

Nəticə həlidü ki, internetcir ye həyat porə asant yeci. Əmma əckir düzgün nə faydalıçə istifadə vərıc vacibi. Çıski hər sə kəşf sağnə internet xə həm faydaləh'əc, həm mə zərərləh'əc xiyic şerə.

◆ Şıkılə şı təsvir x'iyəh'əc lıpi nə mətnci q'on əlaqə müəyyən vərəy.

2. Mətnicis əsasçə İnternetci faydar nə zərərbi grup halinən eh'əy.

İnternetci	
faydar	zərərbi

3. Sualbekir səb mətnəs aidi:

- A) Tibb sahəcə internetcikir hancəri istifadə şeri?
- B) Riyaziyyatçə internetcikir hancəri istifadə şeri?
- C) İnternetcikir halci məqsədarq'on istifadə şeri?
- D) İnternet mıs h'əməl h'əx'ırci?

4. İnternetcikir istifadə yirimvin? Halci məqsədcıq'on?

Yik'ü vaq'oac

"İnternet kəşf dəx'əcənim" mətn elmi mətn hesab şeri. Bədii mətnəvər fərqli x'iyi, elmi mətnbe həli xüsusiyyətərır icic vuk'ri:

- ◆ *mürəkkəb cümlarkir porə istifadə şeri;*
- ◆ *çətinə ç'elib porə şeri;*
- ◆ *halcisə sinci sahəcis aidə ç'elibekir porə istifadə şeri.*

5. Mətn elmi mətn x'iyic sübut vərəy.

Mətnçə h'əyi halci ç'elib nə cüm-larır əc mez çətin yiri?

6. Vuyəh'ə ifadərkir vəkəyəh'ə ç'elib düz vəəy nə cümləcə vətəxoy.

internet, şəbəkə;
şəbəkə, sosial;
ünsiyyət, uqta, məsafə;
kəşf, internet;
internet, əlaqə;
vasitə, ünsiyyət.

7. Ves əts'əy, li mətnə nitq etiketçikir istifadə vərəs şerəm? Çis q'əli?

8. Mətni plan tərtib vəy nə plan əsasə məzmun buxəy.

9. Vuyəh'ə ç'elib cümləcə vətəy.

internet, şəbəkə, program, mobil

10. Mətnər səd qədər cümlə qəbhi əbi nəqli cümlə x'iyic sübut vərəy. Hələ cümlər sual cümləcən qiykırəy.

11. Şikil təsvir vərəy. Ves əts'əy, şikilə vasitəçq'on halci fikir ts'uqərə viri?

1. Ve dustra sualbes cavab vətəxoy.

Har sındır, yəqin ki,
çiyəc çisnivin. Çiyəc
çiyis q'əli şickir
istifadə yirivin?

Çiyəc hancəri h'əməl
h'əx'ric barəcə fikir
vəcimvinmi?

2. Mətn intonasiyac q'on uxəy.

Çiyəc h'əməl h'əx'ric tarix porə qədimi. Hələ lap qədimərə insanber sintə yaşamış x'iyi, sə-sındıq'on şifahi ünsiyyət tuğəci. Li ünsiyyət sufta səsri, çəxanə mə ç'elibeq'on ibarət x'ici. Lakin əndəs ge fikirbi uq'tah'a məsafəcə yaşamış şəh'əndəs xo ts'iqərə yərəs ik x'ici. Hələcə əndər müxtəlif əşyarkir nə işarəkir istifadə yeci.

Məsələn, sinci tayfacir ləanis ts'ip' ərzə vəəynə müharibə keykuric ik x'iyic əts'ər yəci.

Q'el dostvəlci rəmz x'ici. Əgən sinci tayfacir ləanis q'el nə fu ərzə yeçinə, ənis ge dustvəl təklif yəric şerni.

Lıfsə h'urənbe bolvəl nə bərəkət rəmz, çəxanebə sə sülhci simvol x'ici.

Şikıl 1-2 cümləc q'on təsvir vəəy ürü rəngləh'a cümləcis əlavə yərəy.

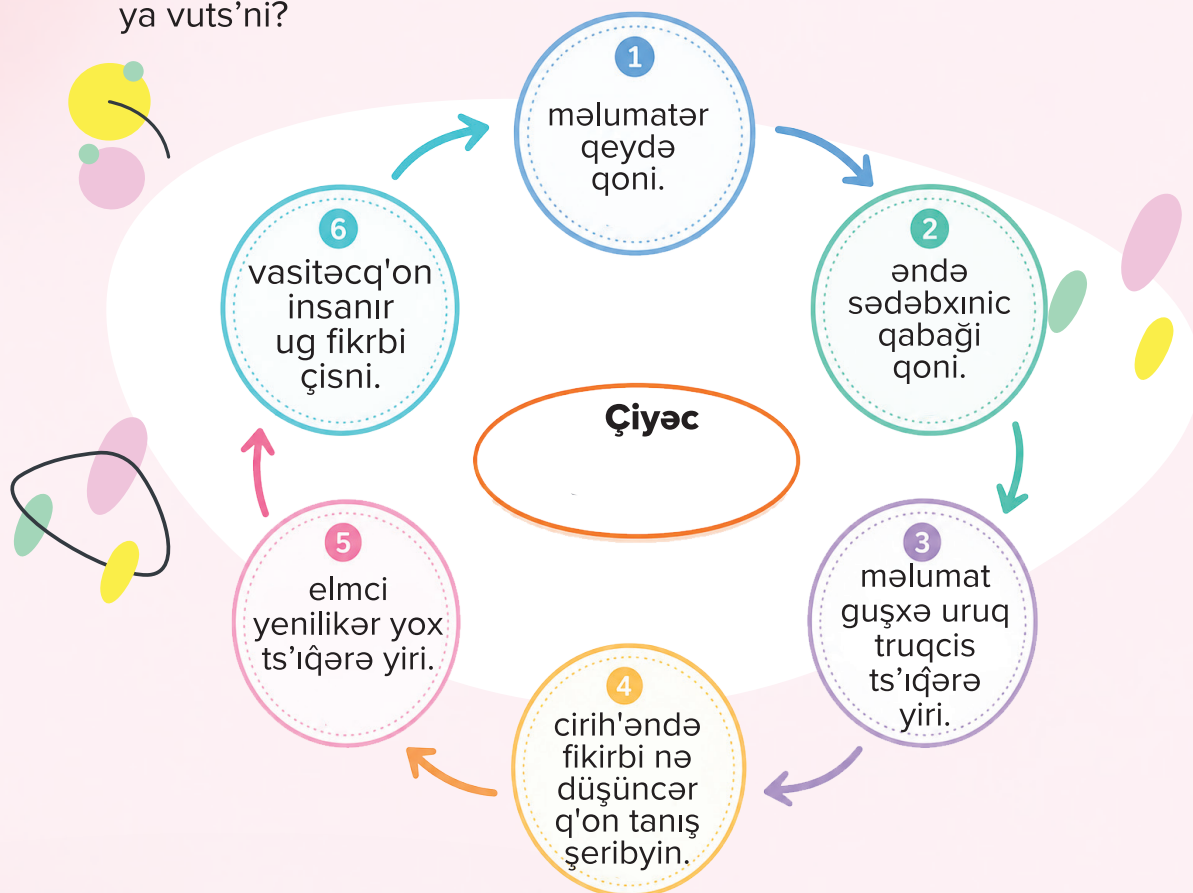
Qədimərə müəyyən sə fikir cirəh'ənis ts'uqərə vərəs q'əli h'əyvandərkir nə quşrakir istifadə vəcu¹.

Çəxanebə insanber ge fikirbi şikılbe vasitəcq'on ifadə vəcu². Əndər daharbe nə belimbe icincə müəyyən şikılbi yighi, ge h'ədət-ənənər, ç'inib, karib barəcə məlumat vuci³. Qobustancə bellə icincə qədim insanbe "Yallı" ç'in viyi rəsm qici⁴.

Çəxanebə hərfim nə əlifbar meydana qux'i nə qe ye vorındər istifadə yirəh'a çiyəc h'əməl h'əx'irci⁵.

3. Sxem əsasçə buxəy. Ves əts'əy, sxem vasitəcq'on yes halci informasiya vuts'ni?

4. Qədimərə insanbi halci vasitərq'on ünsiyyət tuğəci?

5. Mətn vasitəcq'on ts'uqərə vəyəh'ə fikir halcidü?

- A) Qədim insanbe əsas məqsəd əlifba yaratmışəric x'ici.
- B) Şifahi buxəcvər h'urən çiyəc h'əməl h'əxırci.
- C) İnsanber ge ehtiyac ödəmişərəs q'əli həmsə axtarışçə x'icib.
- D) Müxtəlif əşyar çiyəc h'əməl h'əx'ricis səbəb x'ici.

6. Li hissə mətnçə nömrə qivəyəh'ə halci cümləcər çəxanə əskis şerə?

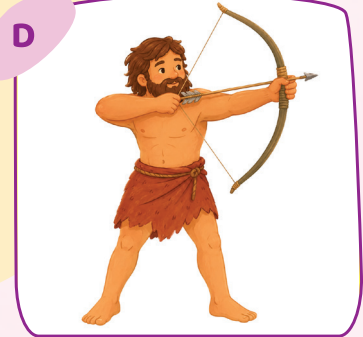
Suftəkəh'ə vaxtra çiyəc çisıncis yalnız bu hərfimekir istifadə vəcu. Həttə nöqtə işarəckir xo istifadə yidübni. Çəxanebə çgəçis qənaət vərəs q'əli silə hərfim h'əməl h'əğəc.

7. Çiyəc kəşfim, dəx'ənə ixtira?

8. Ç'elib mənər q'on uyğun vər.

	məşğuliyyət	→	Sıracən eh'əyəh'ə hərfin	
	əlifba	→	Nəsilcər nəsilcən yeç'iyəh'ə h'adət	
	məşğuliyyət	→	Şiyi çinə ħər x'iyic	

9. Vuyəh'ə şikilbi mətnçi halci cümlarıs aidi?

10. Ves əts'əy, müasir dövrə şikilbi nə işarər vasitəçq'on çiyyəckir istifadə şerim? Şikilbexun köpsi nə ve fikir izah vərəy.

11. İbır qiyəh'ə mətnçi əsasçə sualbes cavab vətəxoy.

11. 1. Hökmdarcir çis q'əli qonşu tayfacvər nöq' nə x'əd tələb yiri?

A) Əd yaşamış şəh'a ərazicə nöq' nə x'əd dədni.

B) Hökmdarıs ug guç vuk'us ikəcini.

C) Qonşu tayfacis kiç'ərəs ikəcini.

D) Nöq' nə x'əd nik karibes q'əli ikəcini.

11. 2. Şikılbe mətnçiq'on şı sağnə əlaqə yəh'o?

11. 3. Qonşu tayfac q'on əlaqələh'ə fikirbekir halcid ğələt'i? Ve cavab sübut vərəy.

A) Qonşu tayfa q'əh'aləd nə cəsərtləh'ədi.

B) Qonşu tayfa zəifəd nə guç dobıdı.

12. Cümlar ta'am vərəy.

Uc, çiyəc... . O, hərf... . Ç'elib ... h'əməl h'əşxəri. Cümlar ... h'əməl h'əşxəri.

13. Sualbes cavab çitxoy.

◆ Çiyəc çis q'əli h'əməl h'əx'ırcı?

◆ Çiyəc dəx'əcis insanber hancəri əlaqə voqacü?

◆ Müasir dövrçə əlaqəcis q'əli halci vasitər yəh'ə?

III BÖLMƏ

Dəyərbi

- 1 Təsvir xarakterləh'ə inşa çiyəc
- 2 Bəy dərs
- 3 Hancəri uxac lazımı
- 4 Dialoqər
- 5 Lıf nə dız

TƏSVİR XARAKTERLƏH'Ə İNŞA ÇİYƏC

1

Yin veq'on təsvir
xarakterləh'ə mətn
çiyəc hər şecənəb.

Təsvir şiyi çinə
əts'əcim ves?

Təsvir hatəsə
sıncı insancı
xüsusiyyətər, abır
ç'ilq'on təqdim
yə'ərici.

Təsvir həmmə
məkan, zaman,
əşyar xo ç'ilq'on
təsvir yə'ərici.

Yik'ü vaqoac

İnsan təsvir yiriyinsə:

1. Şəxs təqdim şeri (*tır, halkiri, sən'hət*);
2. Şəxsci xarici itqəc təsvir yiri (*icin, ç'iq' nə h'ulime rəng*)
3. Şəxsci xasiyyətər təsvir yiri (*ğalə nə pisə xüsusiyyətər*)
4. Şəxscis münasibət təsvir yiri (*zəs xoş quşxəri/quşxədir, bəgən, ik şeril şedir nə i.*

Məkan təsvir yiriyinsə:

1. Cgəç tır irqəri (*muzey, məktəb, teatr nə i*);
2. Xarici itqəc təqdim şeri (*rəng, bəzəg, forma nə i*);
3. Məkanə quruluş;
4. Məkanə yiq'iç;
5. Məkanəs münasibət.

Zaman təsvir yiriyinsə:

1. Zaman vuk'əri (*ikicah'an, nəhçimən, sın fəsilb*).
2. Xarici itqəcər çisəni.
3. Cgəç tır vuk'əri.
4. Şəxsi münasibət əts'ər yiri.

Hətəyiçinə səb can qiyid təsvir yiriyinsə:

1. Can qiyid (*bitki, həyvan*) təqdim virü.
2. Xarici itqəcər çisəni.
3. Faydar vuk'əri.

1. Ve kilfətci ħəqqinə buxoy.

- ☒ Sual nə cavabəris diqqət yərəy.
- ☒ Nümunəkir istifadə vərəy.
- ☒ Natamam cümlar tamam yərəy.
- ☒ Ve dustras sualbi vətəxoy.
- ☒ Cavabəru ibir qitəxoy.

Ve kilfət
çuqur q'ilib?

Je kilfət 6
q'ilib.

K'ulcə
vorindəvər
bud tiyi?

K'ulcə
vorindəvər
bud bubəyi.

K'ulcə
vorindəvər
siləd tiyü?

K'ulcə

...

...

2. Ve kilfətcikir sar qərĥi ən ħəqqinə təsvirləh'ə inşə çitəxoy.

Plan

- ★ H'urən xarici itqəc təsvir yərəy;
- ★ Çəxanə daxili xüsusiyyətər qeyd yərəy;
- ★ Ve münasibət əts'ər yərəy.

Həli cədvəlbekir lazım x'iyəh'ə ç'elib qəç'hurəy.

A

Qarəne itqəc	İcin	H'ulim	Q'əli ç'er
h'əyarəd yaraşıqləh'əd qağəd əskəh'əd	ləzıd sıbelbi qiyıd çipırəd h'axtəd gurguməd	ləhəb sərvurəb ç'ebub ç'uk'nub	ləhə ləzı ç'ebu godə h'axtə dalğali gırgıç'

B

H'arəne h'aləmətər	
q'ah'aləd	xeyirxahəd
tələbkarəd	yik'əçuxəd
ədalətləh'əd	gucləh'əd
mərhəmətləh'əd	
vətənpərvərəd	
səbirləh'əd	düzəd
təmkirləh'əd	zəhmət qonıd

Ç'elib düzgün çiyəcis;
cümlar düzgün qurmişəricis diqqət yərəy.

3. Qəç'hünə həlmə sxemər xo düzərəs şerə vevər.

– Bubəy xarici itqəc hancirəh'əci?

– Je bubəy qağədi. H'ulim ç'ebubi.

– Əd səbirləh'əd, məhkəməd nə dözümləh'ədi.

4. Vuyəh'ə ç'elibekir nəqli nə sual cümlar düzərəy.

- a. dəy, h'əyə, təbiyə, vuyic
- b. gələ, halci, keyfiyyətər
- c. kilfət, h'ar yəric, h'əyə, şı
- d. kilfət, dövlət, təməl

2

BƏY DƏRS

Uxəcvər
h'urən

Ves əts'əy, mətnə şicəh'ar gaf çecano?

1. Mətn rolbe q'on uxoy.

Hər zat'cikir şikayət viyi səb riş yəh'onü. Əd, dəxəy-dəxəy icicəh'ar qəx'orü, ətrafcə yəh'əndə q'on kobud rəftar yirini. Bəyir rişis dərs vuyic qərarən qux'urd.

Ənır, rişux mətbəxcən xokurc. Şibıd qab qəyina pilətəcu qiyəc. Şibcicən stə x'əd h'ats'əy nə pilətə ugərəc. X'əd izələ h'ax'arəmə sincicən gozar, sincicən kusunt', şibkəh'əcən mə qəhvəc danbi ts'əh'əc. Rişivən hişq'on dopi nə guzətəc.

◆ Şikıl təsvir yərəy. Şikılınə abzasci əracə oxşarvəl yəh'əm?

Riş hişq'on q'alle h'adapis kərə sakitcə kölsəlnü. Ənır li kar şic q'on kutəh x'iyic guzətrəh'əcini.

Əmmə səbr dobus kərə sətke yefticər çəxanə sualıbi vuyic. Ən bəyir mə səs qədəh'ə.

20(qa) dəqiqə çəxanə bəyir qabrə q'ən vusərə yəəc. Sufta gazar qəvhəy sinci qabcə əskodu. Çəxanə kusunt' qəvhədu. Axricə, şibkəh'ə qabcə h'əyi qəhvə sinci fincanəcən h'oxdu. Ug icin rişixun qüyki xəbar qəyinc:

– **Vi rişmı, şı irqiri vəs?**

– Gazar, kusunt', qəhvə, – lıpinə rişir cavab vudu.

– Hil gazaru xəb vət'.

Rişir lıpiyəh'əc yəəc. Qazar qədılədüni.

– Hil kusunt'ci qəbux yəh'.

Kusuntci yiq'ic k'uvu x'iyəh'əni.

– Hil mə qəhvəc dadınəxun kepsıl.

Rişir qəhvəckir səb xup' qırdu. H'əyarə dad yəh'əni.

Ən icin qırdu. **Əmmə**

– Vi bəy! Ubi vori şı luu ç'el x'iyic?

– Gazar, kusunt' nə qəhvə şib stə x'icə h'əcini. Əmmə har sincip ucis munasibət fərqli x'iyic. Gazar h'urən k'ovəh'ədüni. Qaynarə x'ic yiq'icə qədıl x'iyi, gucərər h'əq'uldu. K'usunt' zərifədüni. Əmmə qaynarə x'icə k'uvu x'idu. Qəhvəsə qaynarə x'icə həm ic dəgiş x'idu, həm mə x'əd dəgişəc. Vun ubekir halcidü? Həyatcə səb problem və h'urikin qax'arəmə şı yicənə vun?

Riş ge bəyis şı lıpic ik x'iyic q'alle h'əpi yəh'oni.

**Uxocər
çəxanə**

- Mətnəcə şicəh'ar gaf ipdu?
- Bəy dərş şı x'idu?
- Vəs əts'əy, ən riş şı q'alle h'əpdu?

2. Həli məlumatərkir sə mətnəcə dəpho:

- A) Riş təltuk nə səbr dobudüni.
- B) Bəy aşpaz yiini.
- C) Rişivər lıpiyəh'əbekir nəticə qivh'is x'idu.
- D) Hadisar mətbəxcə x'ici.

3. Mətnicis aid 2 (q'o) sual çitxoy. Çəxanəmə əbes cavab vətəxoy.

Sual	Cavab
1.	
2.	

4. Mətnici əsasəcə lıpis şerə:

- 1. Bəyis riş porə ikəcu.
- 2. Rişivər ge bəyir lıpiyəh'əbekir nəticə qivh'is şedüb.
- 3. Bəyir əşyarkir istifadə vəəynə rişis ibrət dərs vuts'ni.
- 4. Həyatəcə admi müxtəlif xasiyyətci insanbeq'on rast şeri.
- 5. Bəy xo rişi sağnə səbr dərıd yiini.

5. Hadisar ardıcıl vəl ipkəy.

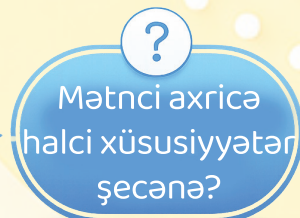
- 1. Bəyir plitəc q'ən vusərə yiri.
- 2. Plitəc q'ən ugərəcər çəxanə qabri x'icir h'ats' yiri.
- 3. X'əd izələ h'ax'arəmə qəbrah'an gazar, kusunt' nə qəhvəc danbi h'əyts'iri.
- 4. Səbir dobu rişir ge bəyis sualıbi vuts'ni.
- 5. Bəyir şibid qəb qoni.

6. Suftəkəh'ə ç'el əmmə ipiyəh'ə cümləc ardı hancəri lıpis şerə?

- A) mo xo hişq'on q'əlle h'əpi dobnü.
- B) artux hər zat' q'əlle h'əpi yəh'onü.
- C) hər zat' ənis mənə dohicim irq'irni.
- D) hurmət xatirəs q'əli səs qih'didni.

7. Sxem əsasca buxəy.

Riş

8. Səbəb-nəticə əlaqə tamam yərəy. Mətnis əsasca səb mə vin əlavə yərəy.

Səbəb	Nəticə
Bəyis rişis dərs vuyis ik x'iyc.	...
Bəyir kusunt' izələ həftiyəhə x'icən ts'avh'ədu.	...
...	...

9. Mətni əsas fikir ipkəy.

10. Həli ç'elibe əks mənaləh'əc vuk'oy.

11. Həli ç'elibekir sə k'uvu ç'il q'on möq'övəmənaləh'əci:

- A) sərtvəl
- B) məhkəm
- C) k'uvucə
- D) k'uvuvəl

12. K'uvu ç'el cümləcə limən lıpay ki, vuyəh'ə ç'elib əvəz yərəs işi:

K'uvucə ix'ic _____

K'uvucə həx'ric _____

13. Q'ənkir xətt yighiyəh'ə ç'elibekir sə mətnçə ipiyəh'ə dərs ç'il mənacis uyğun quşxəri. Hələ cümlə qəpxurəy.

- A) Reyhanır vori dərsimeh'ar fı qoni.
- B) Əd, dərsimes ħazır yiini.
- C) İnsancis q'əli tarix bu dərsü.
- D) Sdə mə həlmə pisə kar iğənə vun, məhkəm dərs qoncənəvun.

14. İbir qiyəh'ə mətnçi əsasçə sualbes cavab vətəxoy.

14.1. Mətnçə şicəh'ar gaf çeri?

- A) Kilfətci sədvəlcivər
- B) Kilfətci bud x'iyicvər
- C) Cahilbes virəh'ə nəsihətcih'ar
- D) Ğaləx'invəl yəricəh'ar

14.2. Mətnçir cahilbevəsə halci xüsusiyyətər tərbiyə yiri?

14.3. Ubekir halci kilfət ç'il izahəti?

- a. Sıntə yaşamış şəh'a möqövə qohumər vori
- b. Sə-sındı q'on əlaqə yəh'ə admiyər

15. Ve valideynber nə məh'limcir ves vuyəh'ə tövsiyar həqqinə buxoy.

16. Həli cümlar diqqətci q'on uxoy.

Və həyat zəhmət qanə yaşamış sək! Xoşca ux ki, xoşə
ç'elib ix'ivəs.

İnsanbes ğalax'ınvəl nə kumək vər!

Ves əts'əy, həli cümlar həlci məzmunəyi?

- A) əmr
- B) xahiş
- C) nəsihət
- D) tələb

Yik'ü vaqoac

Əmr cümlarır xahişvəl, ikx'ınvəl, nəsihətvəl, tələbvəl əts'ər yiri. Həli sağnə
cümlar axricə intonasıyackir asılı x'iyi nöqtə, yəmə nidac işarə qisəni.

Məsələn,

Zəhmət dəx'ənə, pəncərə açuxor. (xahiş əts'ər yiri)

Rək açuxor! (əmr əts'ər yiri)

İnsanbes ğalax'ınvəl nə kumək vər! (nəsihət əsər yiri)

17. Şıkılbi ç'ilq'on əvəz vəyinə cümlar tamam yərəy.

nə

xeyirləh'ə tərəvəzəri. Hər yiğinə ikicəh'an səb

h'ulic

lazımı. Zə bəyir

qıqri.

dadləh'ə tərəvəzi. Zə şıdırır

uh'lü.

18. "Zə valideynbe tövsiyar" mövzucə mətn hazır vərəy.

3

HANCƏRİ UXAC LAZIMI

1. Mətn rolbe q'ön uxoy. Hələcə diqqət vərəy:

- ◆ ç'elibe düzgün tələffüscis;
- ◆ cümlar düzgün tələffüscis;
- ◆ intonasiyacis.

Şikil təsvir vərəy.

Sinci yiğinə sar firi bəy bodovən qux'i nə luri:

– Luri ki, zəs uxoc əts'ədidi, cəgə x'iyc-dəx'ə vorində gövlcu qırq'ərizin. Zəs əts'əci ki, əncibər həqqliyb. Hiss yırızın ki, porə vəxtinə zə mez dinc voqus dox'əcır, lıpic lazım dədi gofrar gövl xoləcu. **Xahiş virüzün**, Zə səhvimi düzərəs ikəcizəs.

Ürü hərfinə q'on vuyəh'ə cümlə hancəri tamam vərəs şero?

Bəyir fikir vəəy nə çəxanə k'ulcər səb qətqud quğəy admicu vuyi, luri:

– Ud qoyin, q'əç' k'ulci xalah'an, qətqud açuxor, yiq'ic'ə həyi kokri q'umən kınəy, ucən qiyx'ır.

Hələ admicır məsələ asant həll x'iycəh'an nöğ x'iyi xalah'an qarç'əri. Ənır, qətqudci kokri ətrafcən ç'uk'ri, çəxanəmə bəy bodovən qiyx'əri. Bəyir luri:

Admic təəccübcikir h'ulim bub şeri:

– Hələ kərə gügülə kokri hancəri got'ərəs şerə?

Bəyir luri:

– Ç'el xo hələməni. Siveh'ar qəpənə, got'ərəs şedob vəvər. Uxus ik şerəmə h'urən fikir vər, çəxanə ux. Cəhd vər, siveh'ar qax'ə ç'ilis cuxud q'ət'ul.

Bəy li ç'elib admicis dərş x'iyc. Hələ yiğınər çəxanə ciddi şikilə ug süvü cuxud qət'uld.

Həqqcə, insancir uxocis diqqət vuts'u gərək. Yik' xoləric, gövl qəp'ç'ərə vər ic gələ hələmət dəd.

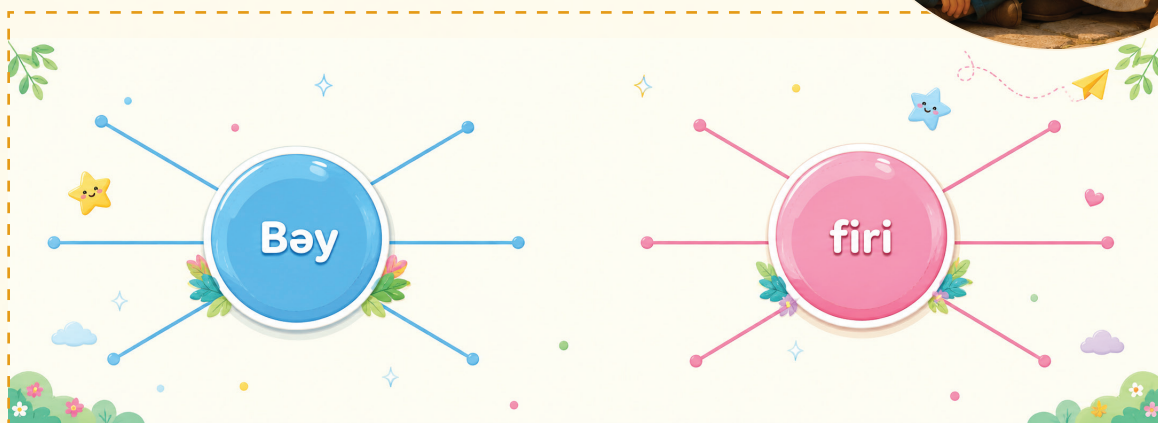
2. Ürü çərçivəcə halci cümlə çivənə, motki düz şerə?

- A) Hil ix'i fikir vər, çəxanə mə quşxərəvun.
- B) Hil qətqudci vori kokri got'əy, zoxun qəyvəh'aş.
- C) Çis q'əli kokri q'umən ç'uk'əcvun?
- D) Çis q'əli ehtiyat yədəbvun?

3. Mətnəcə şicəh'ar buxorib?

- A) ahılə insanbe müdrikvəlcəh'ar
- B) müdrik insanci nəsihətərəh'ar
- C) cəgə dədi buxoc nəticərəh'ar
- D) qətqudci kokri gügöl x'iyicəh'ar

4. Bəy nə fira xüsusiyyətər vətəxoy.

5. Bəyir məsləhət ikə firi hancəri q'əlle ih'ri?

6. Mətneci əsas fikir şiyi?

7. Əsas fikir halci obrazci vasitəcq'on ts'uqərə viri?

8. Bəy ç'elib bərpa yərəy. Əbekir halcid mətneci məzmunəs uyğuni?

Düzə ç'el

vun q'əlle h'arfi.

Limən ux ki,

dikəc ix'rə.

Ugus ikəc uxod

q'ət'q'ul şerə.

9. Vin bərpa vəyəh'ə bəy ç'elibe mənə izah vərəy.

10. Cümlər növ qəçhi nə əbi qrup halınən əh'əy.

Səh'ət neçəyi? Admi həmişə düz uxorə. Rək-xən həmə xo səliqələh'əci! Jin nənəy məsləhətəru ibir qiyəci. Bəyir hancirəh'ə nəsihət vudu? Firovər qətqutci kokri got'ərəs dəx'ə. Bubəy çis q'əli porə ikəcizəs? Zə şid həmə xo h'aq'illəh'ədi!

Nəqlci cümlə	Sualci cümlə	Əmrci cümlə	Nidac cümlə

11. Ç'elib müvafiq xəncən got'ərəy.

Qədil, bəy, xal, firi, lıfəh, kok, gügül, k'ul, qətqûd, rək, kuça

Ti?	Şi?	Hancəri?	Hatə?

"ZIN HANCƏRİ
UXORIZIN?"

12. "Zin hancəri uxORIZIN?" sualəs 3-4 cümləc q'on cavab çitxoy. Həlicə obyektiv səbkəy.

4

DIALOQAR

1. Həli mövzuyərə dialoqər dix'əy.

Ucis q'əli:

- ◆ qrupərən kul səbkəy;
- ◆ mövzu qəçhurəy;
- ◆ sualbi hazır vərəy;
- ◆ sualbes cavab vətəxoy.

Sualbi tərtib yəricvər
h'urən
mətn vasitəcq'on ts'uqər
yəres ikə
fikir müəyyən vərəy.

Məktəbcə

Muzeycə

Ruka

2. Ve dialoqər təqdim yəəy nə yıldışərq'ın müzakirə tuğəy.

3. K'ulcə hatəsə sə mövzucə dialoq tərtib yərəy.

5

LIF NƏ DZIZ

Uxəcvər
h'urən

Dustri, ves əts'əy, mətnəcə şicəh'ar buxocənəb?

Səb yəh'ənü, səb dobnü. Səb lif yəh'onü.

Qərayazci yiğ yiini. Lif x'əd qırəs qəbk'undu. İtqəc ki, səb dziz x'icən h'oq'i qitərəh'əcü. Lif dəxəy dziziləs kuməkən qux'urdu. Dimdikcə səd beş qəyina x'icən ts'əh'əc. Əmmə beş dzizilvər səd qədər ərəli h'əq'ılc. Kur axıntıcir dziz səd qədər uq'tah'an tuğodu.

Li səfər lifirir səd t'il ipkəy nə əc x'icən ts'əh'əc. Dziz dəxəy t'ilirdəh'an qəp'ç'idu. Hələmən, əcvər, xilas x'iyis x'iyic. Kur qırxəcən qarç'ərəmə dzizilir lifirvən lipic:

– Zın q'əyickir kutəh vədunun. Sə yiğ şerə, zın xo zəvəs kumək virozın.

Lif dzizil gafinox qurdu:

– Vun porə silədü, zəs hancəri kumək viconovun?

Dzizilir hişq'on dopu. Lif qəbk'ü qəç'ipdu.

Hələ govunər xeyli vəxt yepdu. Lif dar q'əli qiyi nıbəcə rəhətcə axarü. Sinci uvçir əd dəxəcər guzət yirəh'əcüni. Ənis, lif axü yəh'ə x'ində üqrəs ik x'idu. Qili t'ilime h'ədi darıs möq'öv x'iyid. Hələcə dzizilir uvçic gardənəcər k'uvucə k'ip'ic. Uvçi k'uvucə ufuldəmiş x'iyid. Lif ən səsınəkir xəbar x'iyi qəbk'undu. Hələcə dziz ipqəy, lipic:

– Porə sağ vərəy vun, dust.
Ğaləx'invəlcis ğaləx'invəl həlcə lipci.

1. Şikilbe mətncis uyğun ardıcıl vəl ipkəy.

2. Sxemər tamam yərəy.

A

Lıf

ğalə xüsusiyyətər	pisə xüsusiyyətər

B

Dzız

ğalə xüsusiyyətər	pisə xüsusiyyətər

3. Uvçı obrazçis münasibət əts'ərərəy.

4. Mətnçi əsasçə lıpis şerə:

- Ğaləx'invəl heç vaxt gul şedid.
- Pisvəlcis xo ğaləx'invəlciq'on cavab vuyic lazımi.
- Hər kəscis ğaləx'invəl yəric lazıd dəd.

5. Mətn bədii, yəmə elmi x'iyic lıpəy.

6. Mətnçi əsas ideya müəyyən vərəy.

7. İbır qiyəh'ə mətn əsasçə sualbes cavab vətəxoy.

- 7.1. Əqrəbcir çis q'əli tısbağacux çoxts'ini?
7.2. Əqrəbcir tısbağacux hatər çoxts'ini?
7.3. Ves əts'əy, əqrəbcir aghucvər tısbağacis təsir yərəs şerəm? Çis həlmən hesab yiri vin?
7.4. Tısbağacir əqrəb x'ic yiq'icə yeptinə düzmi hərəkət vədu? Ve cavabər izah yərəy.

7.5. "Lif nə dız" mətni q'on "Tısbağa nə əqrəb" mətn müqayisə vərəy.

"Lif nə dız"	"Tısbağa nə əqrəb"
Oxşar cəhətlər	
Fərqləh'ə cəhətlər	

7.6. Mətni əsas fikir ipkəy.

8. Mətni plan çitxoy.

9. Ğalax'invəl yəric q'on əlaqələh'ə bəy ç'elib ipkəy.

10. Şikilbes uyğun ç'elibe q'on əvəz yə'əynə cümlər çitxoy.

1. Yix'ən q'on yix'əri.
2. Halovəru q'on ütü qat'əri.
3. sülhci quşü.
4. ic nıbə nöq'ucə qalğuli.
5. məhsulbi voq'ari.

IV BÖLMƏ

Təbiətçə rəngib

- 1 Təbiətçə rəngib
- 2 Yeçil dar
- 3 Aytac ğələt
- 4 Bağban dələ
- 5 Plastikci ts'ih'ibekir şi dix'is şerə?

1

TƏBİƏTCƏ RƏNGİB

1. Ve dustra q'ón sintə sualbes cavab ipkəy.

Dustri, li səfər veq'ón
rəngibe ħəqqinə
buxus ikəjes.

Yəqin ki, ve hərsındis
kifayətəs kərə
rəngibe trıb əts'əci.
Ves porə ikə rəngib
xo yəh'ə.

Bəs təbiətci
rəngibes
diqqət
vəcimvin?

Dustri, ves əts'əy
təbiət rəngləh'əc
şerim?

H'uşxəy veq'ón sintə təbiət seyr vərəs qəp'ç'idəray.

2. Mətnbi uxoy nə həli tapşırıqər həll yərəy.

- ◆ Şikilbe halci fəsilbi təsvir x'iyic lıpəy;
- ◆ Nöqtər cğəçə uyğun ç'elib əlavə yərəy.

... sını yuq'ci fəsilbekir səbi.
Əc rəngib porə h'əyarəbi. Li
fəsilə hər x'indir ç'ebu, qızılə
rəng qoni. Qızılə beşrar
hər x'en q'ələncə cim tərəz
virü. H'əşxə ç'ebicərir beşrə,
darde rug dımi, əbi sət kema
füsunkar vuk'ri.

Ruk ç'upç'uk'nu yiini. Təpər,
meğa, dəndəc darbi, hətta
qorə xo ç'uk'nu yiinü.
Ç'upç'uk'nu çəmənber, hər
sağnə beşrar işim-işim rəng
vuts'unni.
Ud, ... fəsilü.

H'ilır sərvurə rəng qəyəh'əni.
İnsanbi əc sahilcən istirahət
vərəs q'əli, əckir fayda qəynəs q'əli
quşxərib. H'il x'əd nə h'il qum porə
xeyirləh'əbi. İnsanbi h'ilən ... fəslinə
quşxərib. Əmmə viraqci q'ənik porə
h'əyx'irəs şedəd. Uc, sağlamvəlcis
q'əli təhlükə x'iyis şerə.

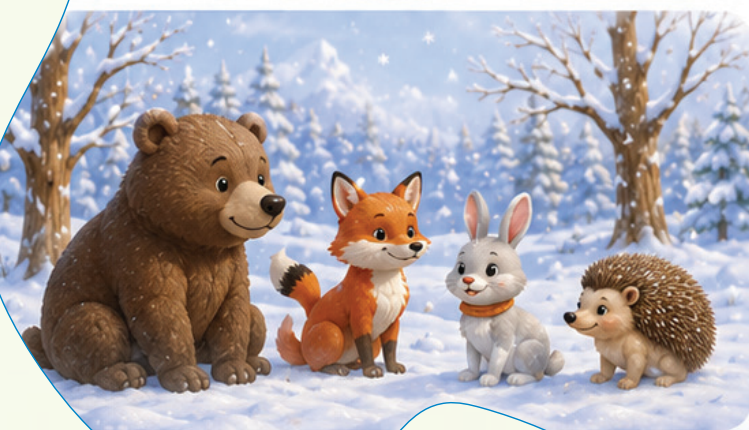
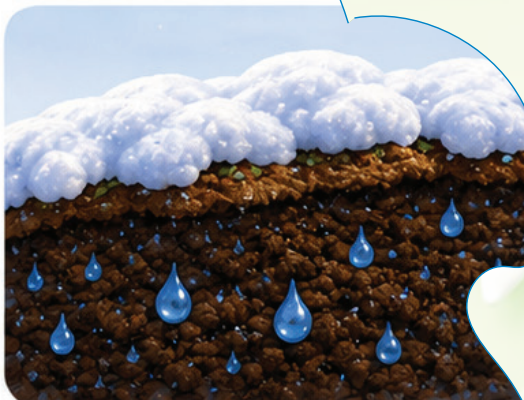
Çəmənber ürü rəng qəyäh'əni. Əbes
ürü rəng vuyäh'əc lalər yiini. Şiber
əbekir çələng düzəy, ge q'älü qırk'uri.
Təbiətçə ürü rənginə təkçə çiçəkər
dəd, gəgəy nə tərəvəzər xo şeri.
Əbe trīb sintə lıpdərəy.

3. Həli şikiləs uyğun halci cümlər çiyis şerə?

4. Mətnçü ibir qiyəy nə vin çiyəh'ə cümlərq'on (tapşırıq 3) müqayisə vərəy. Fərq, dəx'ənə oxşarvəl x'icim?

4.1. Çis q'əli heyvanber q'əcis qida çətin irkiri?

5. "Qrıt'sə q'ud nə yay" mövzucə təsvir xarakterləh'ə inşa çitxoy. İnşa çiyis q'əli h'urən plan tərtib vərəy.

2

YEÇİL DAR

1. Mətn düzgün uxoy.

Məktəbcı rike Vüsalq'on sıntə yeçil qələm çep'k'urcujin. Qələm hələ porə kurpə yiini. Çəhrayəh'a çiçəkər ts'iyca kın x'iyəh'əni.

Sdəmə havacu qəy qıftıç. Yifınəs möq'öv ts'ərəx kın x'idu. Məktəbcı rike yəh'a yeçil darber sanki jevər kumək soq'rəh'əcinü. Sinfəc vori h'əyəlber təşviş yughundu. Qərar qəvh'ədujin ki, ikicis kərə biki, bağcı qərəvul yighındərəy. Çet'k'üyəh'a qələmər əracə tonqal ugərəcjin. Hər x'en firmar kiyəc. Tonqalə firmar ikicis kərə kum h'ədi kiyəc. Gül ts'iyca kınəyəh'a darbi həli sağnə şəxtəckir voq'əcjin.

İkicəh'an mo viraq dağrə əracər qəpdu. Baharci quşra nöğə səsınər ətraf kiyəc. Hər zat'ic qəydəcə yiini. Je darbeh'ar şəxtəcir qet'dədni.

Qılman İlkin

2. Yeçil qələm hatə vizə yəh'onü?

3. Yeçil qələm halır vizə yəh'onü?

4. Mətnici'ön əlaqələh'ə doğrəh'ə nə mix'inə fikirbi vuk'oy.

- ◆ Fimar yeçil darbi şəxtəckir voq'ac.
- ◆ Gucləh'ə yızır dar gülbi kın yə'əc.
- ◆ H'əyəlber darbi voq'us q'əli tədbir vədu.
- ◆ H'əyelbe hərəkətcis alqış qiyx'ərü.
- ◆ Məktəbci rike təkçə səb yeçil dar yəh'onü.

5. Mətnici əsas fikir ipkəy.

6. Həli bəy ç'elibekir halcid mətnici ideyacis uyğunü?

- A) Təbiət voq'ac lazımı.
- B) Ehtiyat q'ah'alən yaraşığı.
- C) Guc sədvəlcəyi.
- D) Sınci gülırdı q'ön bahar şedob.

7. Cümlə tamam vərəy.

Ves əts'əy, həli şikıl "Yeçil dar" mətnici bodo əskis şerəm?

Ey, şerə, çiski ...

Və, şedəd, çiski ...

8. Je sinf c vori h    ber t      yughundu c  ml c r   xan  s b sil  dialoq qurmi  v r y. Dialoq lim n qurmi  v r y ki,  d m tnc n  lav  v r s vi i.

9. Vin ibir qiy h   m tnci  sas   sualbes cavab v txoy.

9.1. Mətnə buxorib:

- A) darbi müxtəlif rənginə x'iyicəh'ar
- B) darbe təbiətcis faydacəh'ar
- C) darbi ruka sərvət x'iyicəh'ar
- D) darbi ç'uk'nu rənginə x'iyicəh'ar

9.2. Darber hava halci qazılq'on zəngin yiri?

1. Karbon qazılq'on 2. Oksigen qazılq'on 3. Heç sinci qazılq'on

9.3. Darbe təbiətcis xeyri halcici?

- A) darkir kağat' qəynıç
- B) darkir tikinti materialbi qəynıç
- C) darber kulak vəsəç nə işq'ın vuyic h'ur qəynıç
- D) darbi h'əyarəb x'iyic

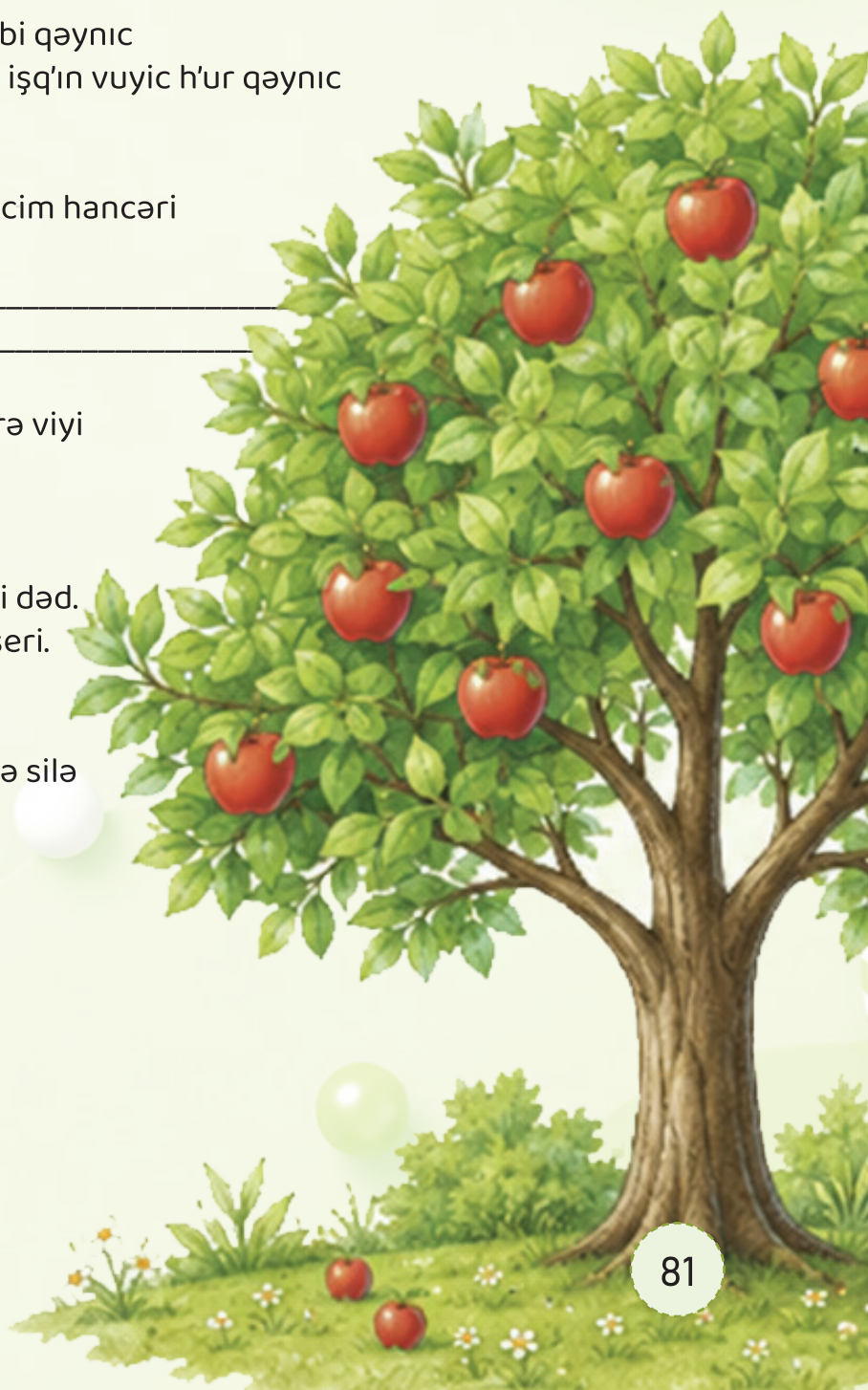
9.4. Darbekir tikinti material cim hancəri istifadə şeri?

9.5. Mətn vasitəçq'on ts'uq'orə viyi fikir halcidü?

- A) Darbi sıx yizəç lazımı.
- B) Darbi voq'ac lazımı.
- C) Darbe hələmə xo xeyri dəd.
- D) Darbi həmişə ç'uk'nu şeri.

10. Səb dar təsvir virə sə silə inşa çitxoy.

3

AYTAC ĞƏLƏT (İXTİSARƏQ'ON)

**Uxəcvər
h'urən**

Trinə əsasca mətnca şicəh'ar buxəcənəbçinəc
q'on əlaqələh'ə fikir vət'sər vərəy.

1. Mətn rolbeq'on uxoy. Mətn uxcis intonasiya nə düzgün tələffüz diqqətcə voqay.

I

Aytac ğələt şiyiçinə, əts'ər x'iyic ikəcim ves? Aytac ħəqqinə uxodəm, vin mə ibır qitxoy, ən ğələt ipkəy. Aytacır şi x'eynə, q'umən ts'ih'ri. Həm mə hatər ts'ih'ri, əts'əcim ves? Pəncərəcər! Yeç h'ulənə, q'əp pəncərəcər ts'ih'rü. Yek h'ulənə, k'ərəp' pəncərəcər ts'ih'rü. Hətta ge dəyir ənu zibilə çəntə kuçəcə zibil qabcən ts'ih'is vuyənə Aytacır əc xo pəncərəcər h'al yiri. Həli hissəc şikil: rişir pəncərəcər zibil ts'ih'rü

Sə yiğ şi x'iyic, şi! Aytacır k'ulcə əsq'ünə cizgi filmcixun kölsələh'əcinü. Sdəmə səs ix'əy nə pəncərəcis möq'öv x'idu.

– Amaaən, uc şiyi?! – lura kekoy ikundu. Pəncərəc q'ənək sə zibillux

h'əməl h'əx'i nə əbe h'ədəh'an t'it'ar,

h'ərəgoyər, çiçar nə soxulcanbi got'
x'iyəh'əni.

Hil t'it'ar qədk'ü

pəncərəcis möq'öv şeri,

çiçri nə h'ərəgoyər

xo divarəs ge dəy

pəncərəc xun

qərç'ərəh'əcini.

Aytacır dəxəy

pəncərə k'uvuca

kufəc. Əmmə

k'ulcən xo

porə t'it'ar,

h'ərəgoyər h'ats'

x'iyəh'əni.

Aytac rikih'ar qəp'çı pilləkənbes əts'an h'əp'çı nə qarən qəp'çıdu. Əd, ge budəy k'ulcən yüq'inə ənvən lıpıç:

– Vi dəy, kumək vər, vi dəy! Hələ t'it'arkir, h'ərəgoyərkir, soxulcanbekir hancəri kutəh x'iyis şerə zəvər?

Budəyir lıpıç:

– Hatə t'igəl, zibil yəh'osə, t'it'ar, soxulcanbi, h'ərəgoyər hələcə şerə, insanbes xo azar ts'uqərə viro. Dəxəy hələ cəgə təmis yəric lazımı.

2. Həli sualbekir sincicis mətnə cavab ipkis şerə:

- A) Aytacı çis zibil pəncərəcər ts'ih'rü?
- B) Aytacı halux kumək vərəs xokurc?
- C) Budəy çis q'əli hələsəh'ət kuməkən qudox'ru?
- D) Budəyir Aytacvən şı lıpıç?

3. Cədvəl tamam yərəy.

Qeyd. Cədvəl tamam yərəs q'əli uyğun qrafa qəçhü nə ve fikir izah vərəy.

“Aytac gələt” mətn			
bədii mətnü,	bədii mətn dob,	elmi mətnü,	elmi mətn dob,
çiski			
...	...	...	...

4. Təsəvvür vərəy ki, vorındər k'ulci zibil kuçəcən qoyts'ürü. Hələcə şı x'iyis şerə?

II

Budəy Aytacq'on sintə əndəgicən qux'urdu. K'ulci pəncərəc q'ənik kiyi zibillux irqirəmə lıpic:

–Kəy, həli zibillux təmıs dəvənə h'ərəgoyərki, t'it'rakir, çiçrakir kutəh x'iyis şedəd vəvər.

Budəyir bu mogul qoyundu. Aytacı mə silə mogul qoyundu. Əndər sufta zibilbi vəpi sintən got'əc. Çəxanə Aytacı zibilə çəntar quğoc. Zibilbi çəntəran h'əyts'əy, sivri yut'ulc. Əbi zibilə qabrəh'an ts'əh'əc. Qibx'i zibilluxci cğə

x'icq'on zımic. Səthəlcəh'ar vori çiçri, t'it'ar, h'ərəgoyər ginəs zibil vodaq'inə qəç'ix'ic. Əlbəttə qəç'əcənə. Çiski əbi t'igələ x'ində h'əməl h'əşxəri.

Çəxanə k'ulcən h'əbç'idib. Budəyir 4 k'art'oşkə x'icə cirdü. Çəxanə əbe qabux yəhəy vulə yəəc. Sinci ləzi qutucər həbri qəhəc.

Aytacı xəbər qəyinc:

- Ubi şiyi, vi dəy?

- Uc bor turşuyi. Əm vulə vəyi həli kart'oşkəcik çıxar vicono zın. Çəxanə həli çıxarayəh'əckir silə k'ot'ni düz yəəynə k'ulcə h'ərəgoyər quşxə meelbe əskicənə zın. Hələcə h'ərəgoyər sdə mə möq'öv quşxədəd. Əmmə h'əyəlbər ube xəb vodot'u gərək. Çiski zəhərləh'əbi.

Budəyir ləzi bor turşuc həbri vulə yəəy kart'oşkəcik çıxar vəəy nə əbi sə-sincicik çıxar yəəc. Çəxanəmə fındıq ciskərə k'ot'ni düzəy nə əbi k'ulci meelbe, x'ic boruyər begrime əskəc. Həqqcə xo, ucər çəxanə sdəmə h'ərəgoyər dəx'ə.

Aytacmə ic gələt q'əlle h'əpi yəh'onü. Sdəmə li gələt təkrar də'əru.

Hil əts'ər x'icim ves Aytac gələt şı yiini? Yəqin ki, vin həlmə gələtər yidid.

Aygün Həsənoğlu

Dustri, Aytac gələt şiyiçinə
əts'ər x'icim ves?

Aytac sağnə hərəkət
viyincibər birqəcim ves?
Hələcə əndəvən şı lıpcivin?

5. Aytac h  qqına    fikir  yibvin?   n h  r  k  t  ru hanc  ri qiym  t qisinvin?

6. Aytac   al   n   pis   x  susiyy  t  r l  p  y.

Aytac	
��al�� xüsusiyyətər	Pis�� xüsusiyyətər

7. M  tn  ci   sas  c   s  b  b-n  tic     laqar tamam v  r  y.

Səbəb	Nəticə
1. Aytacır zibilbi pəncərəcər qar��n ts'ih'irni.	1 ...
2 ...	2. Aytacır pəncərə k'uvuc�� kuf��c.
3. Hər x'en zibil yiini.	3 ...

8.   traf m  hit  ci h'  yar  x'  nv  lcikir insanc  r hal  ci hiss  m yor   uri?

9. "Y  n ya  ami     h'a q'um zibilluxcikir vo  q  d  r  y" tr  n   m  zakir   yo   r  y. Sil   dialog xo hazır v  r  s   er   vev  r.

Yik'   va  o  c

Eynicinsin  q'  n y  h'  b f  r  q   ts'  r  r  s q'  li   nd  s x  sus  i t  rib vuts'  ni. H  lm   t  rib bu h  rf  n  q'  n   is  ni.

M  s  l  n N  rgiz, Nicat, Bak  , Quba, Azərbaycan x  sus  i isim  ri.   iski li t  rib  r  r   bi l  abev  r f  r  q   ts'  r yiri.

  nsanc  i t  rib, soyad  r,     h  r, ul  k  , okean, h'  il, kur, kum,     h  r, q  s  b   n   i. vuy  h'   t  rib x  sus  i isim  ri.

10. M  tn  c  r x  sus  i isim  r q     ur  y.

11. S  d q  d  r x  sus  i isim  r   itxoy,   bi c  ml  c   v  txoy.

4

BAĞBAN DƏLƏ

1. Mətn rolbeq'on uxoy.
2. Mətnə şicəh'ar buxəcənəbçinə təxmin yərəy.

I hissə

Yemxicini. Dələ ikicəh'an dəxəcər daru qiyi nbəcə əsq'ü ətrafcən kölsələh'əcinü. Sdəmə əc h'ulis q'umə qiyi şam qoza ipqədu. Əd, cəld darah'ar h'əpç'idu. İcir-icis lıpic:

– Dəxəy ipi zəəm qoyi, h'uldəm.

Dələcir yiq'iç tuməq'on h'ats'ə h'əyarə şam qoza qoyindu. Ətrafcə hitq'on darnib. Əcir, qoza rəhət h'uləs q'əli sə qədər qırxəcən yepç'idu:

– Hə, mohil heç halvər qoza zəvər qoynəs şedob. Əsq'ü, h'uldəm.

Sdəmə uq'tah'ar sə xışiltı ix'əc.

– Quşxəd yəh'ə. Qoza q'umə çəbğuldəm. Çəxanə qux'i uh'ləzın. Dəx'ənə zə xəbah'ar qıh'ro.

Dələcir qoza nöq'ucik çəbğuldu. Cəld h'api darah'an qəbç'idu. Muu, xışiltı evh'əyəh'əd q'al x'icü, x'ına yiq'içci q'on ic nbəcən şiyi çinə tuğrə xicü.

Dələ darah'ar darah'an sax'arə-sax'arə ic nbəcən ipdu. Qoza heç ic fikirər qox'odübnü. Lımən sə bu qoza yiinü ki,...

3. Dələ nōğ x'iyc səbəb şi yiini?
4. Dələcir qoza çis q'əli cidır vədu? Ucir, dələc halci xüsusiyyət icincən qorquri?
5. Dələcvər çis q'əli qoza h'uləs dox'o?
6. Dələcis halci səsinər k'ic' yəəc?
7. "Bağban dələ" bədii mətni fikir təsdiq vərəy.

8. Sxemcis cavab vətəxoy.

II hissə

Yif qiftic:

– Hə, mohil ipdəm, qoza ipkədəm, h'uldəm.

Əcir şi yiçinə pek'rimekir uxərə itqəyəh'ə Qərgər xəbar qəyinc:

– Əkonəcər voxun kölsələh'əcü zın, və siləd. Zə h'ulis porə nərahət irqirüvun. Lıp kədəm, şi x'ici?

Dələ ic sirr açux x'iyickir k'iç' x'iyinə keşkərə lıpic:

– Və, və, hişq'on x'idəd, zə q'il tişərəh'əcü.

Qərgər lıpic:

– Hələmənisə vuç axur. Yif qiftiyəh'ə, çis əsq'ü yəh'avun?

– Hə, doğru lurivun. Əmmə h'urən sətke havacə h'əyx'urdəm, çəxanə axorozın.

Dələcir həli ç'elib lıpinə qoza çəbğüyəh'ə x'indən yuq'undu.

Hava miç' x'iyəh'əni. H'ul h'ulis irq'idübni. Dələ həşkərə h'əyx'ono xo, əcvər qoza çəbğuyəh'ə cgə ipkis dəx'ə. Axricə h'oki nə oxrəs q'əli ipdu. İcir-icis lıpic:

– H'əyib dəd, ikicəh'an yiğ qiyx'ərəmə h'əyx'ü irkürə zın.

Dələ ikicəh'an axurəkir xəbar x'idu. Hər x'en yızır kiyəh'əni. Dələ h'əsü x'idu:

– Li yızır xo h'əx'rəs vəxt ipkədu. Hil zın qoza hancəri h'əyx'ü ipkədəm?

Əcir, yiz t'ut'xurc. Qozacux h'əyx'urdu, ipkis mə dox'o. Yiğri yeftic, dələcir ic h'ulim hələ x'indər yulghundidni. Əd hər vəxt qozacux h'əyx'ornü.

9. Dələcir çis q'əli qərğəcvən düzəc dopu?

10. Dələcvər çis q'əli qoza ipkis şedüb?

11. Dələcis qozac cgə ipkis kumək vərəy.

12. Ves əts'əy, dələ halci rixis ipənə, qoza irkiro?

13. Təsəvvür vərəy ki, dələcir qoza irkirü. Ves əts'əy, hadisar hancəri davam şerəni?

14. İbr qiyəy nə sualbes cavab vətxoy.

III hissə

Qərəyaz h'əx'irc. Dələcir qoza çidır vəyəh'ə x'indər şam dar qəbç'idu. Ruka heyvandərır təəccüb vədu.

Qurur xəbar qəyinc:

– Qəribəyi, ves əts'əy, həli şam dar həlir quğəy həlcə vizəcu?

K'üğərır lıpıc:

– Zın xo mat ikü yəh'o. Hancəri x'ici, həli dar həlibeh'a qəp'ç'icu?

Dələcir əndə gafras fikir vuts'undübnü. Hey icir çəbguyəh'ə qozacux h'əyx'ornü. İpkis mə şədübni . İcir-icis uxorü:

– Həyif əckir, şam dar qoza porə dadläh'əd şerü. Ves əts'əy, qoza həməni x'idu?!

Əzizə Əhmədova

15. Vin həli sualbes hancəri cavab vuts'nə vin? Ves əts'əy, dələcir cidır vəyəh'ə qoza həməən x'ıdu?

16. Şam dar qəbç'icis səbəb çi x'iyic?

17. Mətni əsasca cədvəl tamam vərəy.

Hədisar həlci fəsilbe xici?		
...	...	...
Həlci hədisar x'ici?		
...	...	...

18. Həli xüsusiyyətə təkir halcic dələcis aidi?

19. Əgən dələcir qoza cidır dəvəcənım şı şerəni?

20. Mətnçü çis q'əli "Bağban dələ" tır qiyəci? Əgən mətnçi tır dəğiş vəcənımvın, əcu hancərəh'ə tır qisnənıvın?

21. Mətnə əsasən şəkildəki sığınacaqda qışın bərpası baş verir.

22. Çəkilən hərəkətin xüsusi düzgün cəmi.

1. Dələc cə ... yini.	bud
2 ... ləhə rənginə yini.	qərqə
3. Şamci qoza qəbç'i ... x'idi.	dər
4. ... qoza ipkədu.	dələ

24. Dələcin məktub qıvay, ic qoza hatə x'iyc lıpəy.

5

PLASTIKCI TS'İH'İBEKİR Şİ DIX'IS ŞERƏ?

Zibilə vedrəcən ts'əvh'əyəh'ə ts'ih'ibe yuq'cickir sə pay plastikcikir materialbiyi. Plastik ts'iyəckir emal yərəs şerə, yəni yüts'əray ts'iyə əşyar dix'is şerə. TS'iyəckir emal x'iyəh'ə plastikcikir halov kexənə yiic, stulbi nə bağci stolbi, zibil got'ərəs q'əli paketər nə i. hazırərəs şerə.

TS'iyəckir emal dəx'əyəh'ə plastikərır ətraf mühit porə t'igel yiri. Çiski plastikci materialbi təbii rixq'on ç'uk'əynə sarçədidi.

1. Plastikci ts'əh'əyəh'əb lurəmə şı q'əlle h'ax'aribvin?
2. Plastikci butulkar ziyan şıy?

H'alimərır ipkəyəh'ə ki, plastik qabra tərkiyə ziyanläh'ə maddar yəh'ə. Əbekir daim istifadə vərıc orqanizmçə müxtəlif azarbes səbəb şeri.

Vin plastikci əşyarkir istifadə yirim?

Çəxanə hələ qabri həməñ yirivin?

3. Sxem əsasçə buxəy.

İkə dustri! Dərsinə sən kutəh x'iyic. Mohil tətılən qarç'əribvin.
Ve tətıl bekar yimih'rəy, vin ħar x'iyəh'əb tətbiq yərəy.

"Çəxankəh'ə həyat" trinə layihə tuğoy. Yaycis bəzi ts'ih'ib
(plastik qapaxər, mık vəyəh'əc çubuxər, k'usunt'ci qutuyər,
rəngləh'ə jurnalbi) got'ərəy. Əbekir mıxərə viyib, sıs nə ħəyvand
fiqurbi yə mə ve k'ul dix'us əşyar ħazır yərəy.

H'əç'ə plastikcikir x'ic butulkar yiq'içər q'untən kuləy rəng qet'i
nə yiq'içən nöq' h'əytsəy gülbi yizəy. Vinin ekologci qəhrəman
cim təsəvvür bərəy. TS'ih'ibe qabaği qonud, h'ilbi təmıs yiid sar
qəhrəmanci macərə 4-5 şikilləh'ə godəh'ə komiks ħazır vərəy.

Çəxankəh'ə dərsinə sənə ve fəaliyyət ħəqqinə buxəy.

Buraxılış məlumatı

QRIZ DİLİ 3

*Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinifləri üçün
Qrız dili fənni üzrə*

DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Şıxbaba Mehdiyev**
Şahin Allahyarov
Rəvanə Şahvələdova

Layihə rəhbəri **Samirə Bektaş**

Buraxılışa məsul	Rafiq Kazimov
Üz qabığının dizaynı	Ayaz Abdulzadə
Dizayner və səhifələyici	Kubra İbrahimova
Texniki redaktor	Sevinc Yusifova
Baş redaktor	Samirə Bektaş
Texniki direktor	Allahverdi Kərimov
Nəşriyyat direktoru	Sevil İsmayılova

Dərslikdə istifadə olunan vizual materiallar
süni intellekt texnologiyalarından istifadə edilməklə hazırlanmış
və mütəxəssislər tərəfindən yoxlanılmışdır.

© “Şərq-Qərb” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi:

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və
yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq,
elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 8,5. Fiziki çap vərəqi 12. Formatı 57x82^{1/8}.

Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275. Səhifə sayı 96.

Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12. Ofset kağızı. Ofset çapı.

Sifariş . Tiraj . Pulsuz. Bakı – 2026

Çapa imzalandığı tarix:

Çap məhsulunu hazırlayan:

“Şərq-Qərb” ASC

(Bakı, AZ1143, Hüseyn Cavid pr., 111)

Çap məhsulunu istehsal edən:

Əziz məktəbli!

Bu dərslik sizə Azərbaycan dövləti tərəfindən
bir dərs ilində istifadə üçün verilir.

O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri
qazanmaq üçün sizə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, siz də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq,
onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli
saxlayacaqsınız ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli
yoldaşınız ondan sizin kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sizə təhsildə uğurlar arzulayırıq!

